

Mapovanie dezinformácií a občianskej spoločnosti na Slovensku

(PDCS, 2023)

Koordinátor projektu:

techsoup
GLOBAL NETWORK

S podporou:

Google.org

Obsah

1. Základné informácie a indexy	4
2. Spoločenská a politická situácia na Slovensku	5
2.1. Odpoveď na vojnu na Ukrajine	6
3. Občianska spoločnosť	7
3.1 Hlavné charakteristiky slovenskej občianskej spoločnosti	7
3.2. Tretí sektor	8
3.3 Všeobecný postoj verejnosti k občianskej spoločnosti	10
3.4 Hlavní aktéri v sledovaných oblastiach	11
3.5 Zapojenie občianskej spoločnosti do vojny na Ukrajine	12
4. Prostredie dezinformácií	13
4.1. Vo všeobecnosti	13
4.2. Dezinformácie súvisiace s vojnou na Ukrajine	16
4.3. Gerulata	17
5. Médiá	19
5.1 Mediálne prostredie	19
5.2 Sloboda médií	21
6. Digitálna inklúzia	21
6.1. Mediálna gramotnosť	21
6.2. Internetové pokrytie a používanie internetu	22
6.3. Hlavné iniciatívy v oblasti mediálnej gramotnosti	23
7. Potreby a nedostatky organizácií občianskej spoločnosti	23
8. Technológie a nástroje	26
Príloha č. 1 (Experti a expertky, s ktorými prebehli rozhovory v rámci procesu mapovania)	28
Príloha č. 2 (Poznámky pod čiarou)	28

1. Základné informácie a indexy

- Počet obyvateľov (odhad Svetovej banky) 5,449,270
- Úradné jazyky: slovenský jazyk (a v úradnom styku menšiny používajú svoje vlastné jazyky)
- Náboženstvo (Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021): Rímskokatolícka cirkev – 55.76 %, Evanjelická cirkev augsburského vyznania – 5.27 %, Gréckokatolícka cirkev – 4 %, bez náboženského vyznania – 23.79 %
- Prístup na internet (Eurostat): 4,94 milióna (90.65 %)
- Používatelia mobilných telefónov (smartfónov) (Statista): 3,45 milióna (63.36 %)
- Aktívni používatelia sociálnych médií (Statista): 4,05 milióna (74.4 %)
- [Freedom House \(Nations in Transit 2022\)](#): 71/100
- [Freedom House \(Sloboda vo svete\)](#): 90/100
- Index slobody tlače ([Reportéri bez hraníc](#)): 78.37
- Index vnímania korupcie 2021 ([Transparency International](#)): 53/100
- [Civicus](#): 77/100

Slovensko je nezávislé od roku 1993 v dôsledku rozpadu Československa. Je to pomerne mladá krajina, ktorú formovali a ovplyvňovali roky pod vplyvom Sovietskeho zväzu, takže je v podstate postkomunistickým štátom, ktorý prechádzal na liberálnu demokraciu a začlenil sa do Európskej únie aj NATO. S **počtom obyvateľov 5 449 270** ide o pomerne malý štát pričom 53.19 % ľudí žije v mestách a 46.81 % na vidieku. Iba dve mestá majú viac ako 100 000 obyvateľov (hlavné mesto Bratislava s približne 421 000 obyvateľmi a Košice s 238 000 obyvateľmi). **Úradným jazykom je slovenčina**, ktorú ako materinský jazyk používa 81.77 % obyvateľov. Osobitný zákon umožňuje národnostným menšinám používať v úradnom styku svoj materinský jazyk. Druhým najpoužívanejším jazykom je maďarčina, ktorú za svoj materinský jazyk považuje 8.48 % obyvateľov, čím sa maďarská menšina stala najväčšou na Slovensku. Pokiaľ ide o **náboženské vyznanie** obyvateľov Slovenska - rímskokatolícka cirkev predstavuje 55.76 % obyvateľstva, nasleduje evanjelická cirkev augsburského vyznania (5.27 %) a gréckokatolícka cirkev (4 %). Ľudia, ktorí sa hlásia k ateizmu/bez vyznania, predstavujú 23.79 % obyvateľstva.¹ **Prístup k internetu** bol v decembri 2022 podľa Eurostatu 90.65 %.² Smartfóny používa približne 63.36 % obyvateľov.³ **Používatelia sociálnych médií** predstavujú 74.4 % populácie, teda 4,06 milióna ľudí, z ktorých 79.33 % používa Facebook. Ten je najpopulárnejšou sociálnou sieťou na Slovensku. Nasleduje Instagram (7.21 %), Pinterest (6.75 %), Twitter (2.96 %), YouTube (2.08 %) a Reddit (0.66 %).⁴

Pokiaľ ide o indexy, **index slobody vo svete** (Freedom House) pre Slovensko predstavuje skóre 90/100, pričom občianske slobody dosiahli skóre 53/60 a politické práva 37/40, čo Slovensko označuje za slobodnú krajinu. V slovenskom parlamentnom systéme sa konajú pravidelné voľby viacerých strán bez násilných presunov moci medzi súperiacimi stranami a s ochranou občianskych slobôd.⁵ **Miera korupcie** je pomerne vysoká, v **indexe vnímania korupcie** získala SR 53/100 bodov, čím sa umiestnila na 49. mieste zo 180 krajín. Okrem toho podľa Globálneho barometra korupcie

¹ SČÍTANIE OBYVATEĽOV, DOMOV A BYTOV 2021. *Obyvatelia – základné výsledky*.

² EUROSTAT. *Households – level of internet access*.

³ STATISTA. *Forecast of smartphone user numbers in Slovakia from 2015 to 2022*.

⁴ STATCOUNTER. *Social Media Stats Slovakia (Slovak Republic, December 2022)*.

⁵ FREEDOM HOUSE. *Freedom in the world 2022, Slovakia*.

19 % respondentov tvrdí, že korupcia sa za posledný rok zvýšila, zatiaľ čo 11 % používateľov verejných služieb dalo v predchádzajúcom roku úplatok. Ďalším problémom, ktorému Slovensko čelí, je diskriminácia Rómov a rastúce nepriateľstvo voči migrantom a utečencom. Pokiaľ ide o **index Nations in Transit 2022** (Freedom House), Slovensko je považované za konsolidovanú demokraciu so skóre 71/100 bodov, percento demokracie dosahuje 70.83 a skóre demokracie 5.25/7. K poklesu došlo najmä pri demokratickom skóre (z predchádzajúceho skóre 5.32/7) a to aj v dôsledku poklesu hodnotenia sektora občianskej spoločnosti zo 6.25 na 6.00 z dôvodu "demobilizácie liberálnych občianskych aktérov a rastúceho významu násilného neliberalizmu v hnutí proti očkovaní".⁶ **Index slobody tlače** zaraďuje Slovensko na 27. miesto zo 180 krajín so skóre 78.37. Po vražde investigatívneho novinára v roku 2018 sa vyvíja aktívne úsilie o zvýšenie slobody tlače, ale pokrok je pomalý a novinári pracujú v nepriateľskej atmosfére, pričom médiá sú zraniteľné aj voči záujmom mimo žurnalistiky.⁷ Pokiaľ ide o ľudské práva, **Amnesty International** poukazuje na diskrimináciu a nenávisť voči Rómom, rodovo podmienené násilie (pričom platí, že na Slovensku ešte stále nie je ratifikovaný Istanbulský dohovor Rady Európy o násilí páchanom na ženách), snahy o obmedzenie prístupu k sexuálnym a reprodukčným právam a nenávisť voči prisťahovalcom (najmä prisťahovalcom a utečencom arabského pôvodu).⁸

2. Spoločenská a politická situácia na Slovensku

Druhá svetová vojna výrazne ovplyvnila spoločenskú a politickú situáciu na Slovensku. V jej dôsledku bolo Československo v roku 1945 obnovené ako spoločný štát Čechov a Slovákov a do studenej vojny vstúpilo ako jeden štát, ktorý bol súčasťou východného bloku a bol pod vplyvom Sovietskeho zväzu. To zároveň znamenalo, že sa stalo totalitným štátom s potlačenými alebo obmedzenými slobodami a obmedzenou občianskou spoločnosťou. V roku 1968 došlo k pokusu o zmenu totalitného režimu krátkym obdobím liberalizácie známym ako [Pražská jar](#), ktoré však zmarila invázia vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968. Nastúpilo obdobie normalizácie, keď sa moci chopili politici lojálni Sovietskemu zväzu. To viedlo k paralýze verejného priestoru, kde, okrem iného, zanikli politicky orientované občianske aktivity, ktoré neboli v súlade s oficiálnou ideológiou. To neznamená, že občianska spoločnosť neexistovala. Mala podobu tajných zhromaždení, pričom ľudia prichytení pri účasti na nich často končili prenasledovaní štátnou bezpečnosťou alebo ako politickí väzni prenasledovaní za svoj ideologický postoj či náboženstvo.

Ďalšiu dramatickú zmenu priniesla [Nežná revolúcia v roku 1989](#), kedy občianska spoločnosť zorganizovala masové protesty. To viedlo v Československu k nastoleniu demokracie. V roku 1993 sa Slovensko stalo novouzákonenou samostatnou demokratickou krajinou. Transformačné obdobie bolo počas 90. rokov poznačené mnohými problémami. Po prvé, mnoho ľudí žiadalo o české víza, keďže Česká republika bola považovaná za silnejšiu a rozvinutejšiu krajinu z tejto dvojice (a tento sentiment pretrváva dodnes). Okrem toho sa znovu objavilo politické napätie medzi susednými krajinami, ktoré bolo potlačené počas sovietskeho obdobia, najmä v súvislosti s početnou maďarskou menšinou žijúcou na území Slovenska (ktorá je stále vnímaná skôr negatívne).

Vyskytli sa aj problémy týkajúce sa ľudských práv, konkrétne zaobchádzania s menšinami, najmä s Rómami. Prispel k tomu populistický nacionalizmus podporovaný premiérom Vladimírom Mečiarom, ktorý predstavoval hrozbu, že sa Slovensko vydá nedemokratickou cestou. Koncom 90.

⁶ FREEDOM HOUSE. *Nations in transit 2022, Slovakia.*

⁷ REPORTERS WITHOUT BORDERS. *Slovakia.*

⁸ AMNESTY INTERNATIONAL. *Report 2021/2022, Slovakia.*

rokov však Mečiar v dôsledku nespokojnosti verejnosti a protestov prehral voľby. Nová koalícia s novým prezidentom obrátila Slovensko späť na stranu liberálnej demokracie, čo viedlo k vstupu krajiny do EÚ a NATO (2004).

Slovenská republika je liberálnou demokraciou dve desaťročia, čo nie je dlhý čas na to, aby efektívna demokracia fungovala a zakorenila sa. Napriek tomu, že Slovensko je označované za slobodnú liberálnu demokraciu, stále ho možno považovať za krajinu v prechodnom období s viacerými problémami. Medzi ne patrí napríklad vysoká miera korupcie, neefektívnosť inštitúcií, obavy zo zaobchádzania s menšinami a utečencami alebo politická nestabilita. Časť obyvateľstva zastáva prozápadné postoje a iná časť si pripomína sovietsku éru (aj kvôli stále prítomnej propagande).⁹

Okrem toho, že niektorí ľudia na Slovensku inklinujú ku komunizmu s proruskou orientáciou a iní sú prozápadní a často liberálnejší, Slovensko je pomerne konzervatívne, pričom náboženstvo zohráva kľúčovú úlohu v politike aj v spoločenskom živote. Vstupom do EÚ (2004), ako aj do Schengenu (2007) a do eurozóny (2009) sa Slovensko plne integrovalo do Európskej únie. Krajina je od roku 2004 aj členom NATO.¹⁰ Politicky aj kultúrne najbližším spojencom Slovenska je Česká republika, zrejme vďaka tomu, že predtým tvorili jeden štát a rozpad aj následné rozdelenie prebehli pokojne.

2.1. Odpoveď na vojnu na Ukrajine

Napriek tomu, že časť obyvateľstva je silne proruský naladená, Slovensko sa po invázii vo februári 2022 stalo jedným z hlavných poskytovateľov pomoci, podporovateľov a spojencov Ukrajiny. Slovensko ako prvé poskytlo protivzdušnú obranu (dodalo systém protivzdušnej obrany S-300¹¹) a dodávalo aj iné zbrane a technológie (napríklad osem hufnic Zuzana 24, bojové vozidlá BMP-1, vrtuľníky Mi-17 aj Mi-2, rakety alebo tanky).¹² V súčasnosti (február 2023) prebieha diskusia o možnosti darovania dvojmotorových stíhacích lietadiel MiG-29.¹³

Slovenská prezidentka sa stala jedným zo zástancov kandidatúry Ukrajiny na členstvo v Európskej únii.¹⁴ Okrem obrannej pomoci sa Slovensko zaradilo na jedno z popredných miest aj v poskytovaní humanitárnej pomoci (vzhľadom na jej veľkosť v pomere k HDP krajiny), konkrétne sa umiestnilo na 4. mieste medzi krajinami poskytujúcimi pomoc.¹⁵

Okrem toho sa mnohé organizácie občianskej spoločnosti pripojili k výzve "Kto pomôže Ukrajine?"¹⁶ - iniciatíve na pomoc Ukrajine a ukrajinským utečencom prostredníctvom darov a zbierania finančných prostriedkov, ako aj vytvorením mnohých hotspotov a centier po celom Slovensku alebo vytvorením rôznych projektov zameraných na integráciu ukrajinských utečencov do slovenskej spoločnosti.

⁹ BRITANNICA. *Slovakia*. & EURÓPSKA KOMISIA. *Slovensko, Politické, spoločenské a ekonomické pozadie a trendy*.

¹⁰ POLITICO. *The not-so-fantastic 4: Central Europe's divided Visegrad alliance*.

¹¹ REUTERS. *Slovakia sends its air defence system to Ukraine*.

¹² REUTERS. *Slovakia give Mi helicopters, Grad rockets to Ukraine*.

¹³ TA3. *S-300, hufnice, bévépéčka aj Božena. Akú vojenskú techniku Slovensku už dodalo Ukrajine?*

¹⁴ PREZIDENTKA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Prezidentka vyzvala na začatie prístupového procesu Ukrajiny do EÚ*.

¹⁵ DENNÍK N. *Slovensko je štvrté v množstve pomoci pre Ukrajinu, USA dávajú viac ako celá EÚ (grafy)*.

¹⁶ SLOVAK FOREIGN POLICY ASSOCIATION. *Together for Ukraine*.

Občianska spoločnosť sa ukázala ako kľúčová pri pomoci Ukrajine v počiatočných fázach vojny, keď veľmi rýchlo reagovala na inváziu, zhromažďovala dobrovoľníkov a poskytovala humanitárnu podporu na hraniciach. Medzi významné organizácie, ktoré pomáhali ukrajinským utečencom, patrili napríklad [Človek v ohrození](#), [Slovenský Červený kríž](#), [Nadácia Pontis](#), [Inštitút pre verejné otázky](#), [Mareena](#), [Liga za ľudské práva](#), ktorá pomáhala s právnou podporou alebo [IPčko](#), ktoré poskytovalo psychologické poradenstvo priamo na mieste aj prostredníctvom horúcich liniek. Napriek úžasnej podpore, ktorá bola ponúknutá na začiatku invázie, sú Slováci v súčasnosti (február 2023) rozdelení v názore na to, kto je zodpovedný za vojnu. Verejná mienka sa rozdelila medzi Rusko (43 %), USA a NATO (39 %) a Ukrajinu (7 %). Okrem toho:

- 68 % obyvateľov si myslí, že podpora ukrajinských utečencov by sa mala znížiť,
- 28 % vníma utečencov ako hrozbu pre spoločnosť,

čo robí zo Slovenska najmenej ústretovú krajinu v porovnaní s ostatnými štátmi V4.¹⁷ Napriek týmto meniacim sa spoločenským náladám je oficiálny politický naratív stále výrazne naklonený podpore krajiny napadnutej Ruskom, čo sa prejavilo aj prostredníctvom slovenských diplomatických návštev (napr. premiéra Eduarda Hegera,¹⁸ šéfa slovenskej diplomacie Rastislava Káčera, ministra obrany Jaroslava Naďa, ministra hospodárstva Karla Hirmana¹⁹ a primátora Bratislavy Matúša Valla²⁰).

3. Občianska spoločnosť

3.1 Hlavné charakteristiky slovenskej občianskej spoločnosti

Občianska spoločnosť zohrala v nedávnej histórii Slovenska kľúčovú úlohu a slúžila ako mobilizačná sila pre členov spoločnosti, ktorí sa zasadzovali za demokratické hodnoty, právny štát a protikorupčné prostredie. Napriek sporným vzťahom s niektorými vládami občianska spoločnosť vytvorila významnú podporu v reakcii na pandémiu COVID-19 aj pri pomoci utečencom z Ukrajiny po ruskej invázii v roku 2022. Občianske organizácie zohrávajú významnú úlohu pri poskytovaní sociálnych služieb, obhajobe ľudských práv a zraniteľných skupín, ako aj pri watchdogových aktivitách. Kultúrne, športové, mládežnícke a iné organizácie tiež prispievajú k štruktúre občianskej spoločnosti, hoci môžu byť menej viditeľné ako tie, ktoré obhajujú demokraciu a záležitosti súvisiace s ľudskými právami.

Občianska spoločnosť na Slovensku ale v súčasnosti čelí vnútorným výzvam vyplývajúcim z prehlbujúcej sa polarizácie spoločnosti, ktorá oslabuje záujem a ochotu ľudí aktívne sa podieľať na ochrane základných práv demokracie. Výzvou je aj rozvoj skutočného partnerstva medzi organizáciami občianskej spoločnosti a verejnými inštitúciami. Slovenská občianska spoločnosť sa vyznačuje aktívnou angažovanosťou v rôznych otázkach a kauzách, rozmanitosťou a inštitucionálnou nezávislosťou od vlády alebo politických strán. Rozsah a povaha zapojenia občianskej spoločnosti v krajine do spolupráce s verejnou správou závisí od štýlu riadenia a politických priorít jednotlivých vlád a miestnych orgánov. Slovensko zažilo vážne napätie medzi vládou a občianskou spoločnosťou v otázkach ako je korupcia, sloboda médií či právny štát. Niektoré výrazné a známe organizácie občianskej spoločnosti sa stali terčom útokov a časť kľúčových verejných činiteľov ich označila za zahraničných agentov alebo vyslancov globálnych

¹⁷ GLOBSEC. *Perception of Ukrainian refugees in the V4.*

¹⁸ DENNÍK SME. *Ukraine will never forget it. Zelensky thanks Slovakia.*

¹⁹ AKTUALITY.SK. *Vojna na Ukrajine ONLINE: Ministri Káčer, Naď a Hirman navštívili prezidenta Zelenského v Kyjeve.*

²⁰ TA3. *Vallo sa v Kyjeve stretol so starostom Kličkom, riešili aj obnovu ukrajinských miest.*

veľmocí.²¹ Boj proti krajne pravicovému extrémizmu, protiimigračným náladám a dezinformáciám predstavuje výzvu pre občiansku spoločnosť aj verejnú správu.

3.2. Tretí sektor

Počas komunistického obdobia (pred revolúciou v roku 1989) tretí sektor či sektor občianskej spoločnosti pôsobil nezávisle od vlády a súkromného sektora, bol potláčaný a kontrolovaný štátom a organizácie nemohli pôsobiť nezávisle.²² V postkomunistickom období bolo možné zaznamenať výrazný nárast občianskej angažovanosti a aktivizmu, pričom vzniklo mnoho nových organizácií a skupín. Vstup Slovenska do Európskej únie v roku 2004 poskytol organizáciám občianskej spoločnosti nové možnosti prístupu k financovaniu a posilnil demokratické normy a hodnoty. V posledných rokoch slovenská vláda zvýšila podporu neziskového sektora vrátane financovania, zdrojov a politik zameraných na podporu sociálneho a hospodárskeho rozvoja.

Ministerstvo vnútra SR uvádza, že k 1. januáru 2021 bolo na Slovensku registrovaných viac ako 40 000 neziskových organizácií.²³ Tento počet zahŕňa združenia, nadácie, ale aj neziskové organizácie, z ktorých niektoré vykonávajú aj komerčnú činnosť. Nedávna štúdia Úradu splnomocnenca zistila, že počet aktívnych organizácií občianskej spoločnosti na Slovensku je oveľa nižší ako celkový počet registrovaných organizácií. Žiaľ, relevantné údaje na kvantifikáciu a porovnanie v súčasnosti nie sú k dispozícii. Oficiálne údaje z verejnej databázy [Finstat](#) uvádzajú, že v roku 2021 bolo na Slovensku registrovaných 67 333 mimovládnych organizácií (tento počet je vyšší ako počet uvádzaný Ministerstvom vnútra, keďže táto definícia zahŕňa napr. aj školy, súkromné univerzity alebo dokonca v niektorých ohľadoch aj obce), z toho 61 676 občianskych združení, 586 neinvestičných fondov, 3 446 neziskových organizácií poskytujúcich verejné služby, 111 subjektov s medzinárodným prvkom a 1 514 nadácií. Tieto údaje však možno v súčasnosti vnímať len ako odhad, keďže skutočný počet aktívnych organizácií občianskej spoločnosti je nižší a nedá sa presne určiť.²⁴

Prieskum, ktorý v roku 2020 uskutočnilo [Centrum pre filantropiu](#) na Slovensku, ukázal, že väčšina slovenských organizácií občianskej spoločnosti má menej ako desať zamestnancov a ročný rozpočet nižší ako 50 000 eur. Správa naznačuje, že existujú aj väčšie organizácie s desiatkami zamestnancov a rozpočtami presahujúcimi niekoľko stotisíc eur, no neuvádza konkrétne čísla, aké percento sektora tvoria.²⁵

Ako vyplýva z výskumu, výrazný rast občianskej spoločnosti na Slovensku po vstupe do EÚ nevediel k podobnému rastu účasti občanov na rôznych formách občianskej angažovanosti, najmä pokiaľ ide o formálne dobrovoľníctvo.²⁶

Hoci niektoré organizácie občianskej spoločnosti dopĺňajú alebo dokonca nahrádzajú verejné inštitúcie pri poskytovaní sociálnych služieb, ich úloha zostáva často nedocenená. V dôsledku toho existujúce finančné štruktúry neposkytujú organizáciám dostatok financií na zabezpečenie ich

²¹ SME. *Bez mimovládok by Slovensko nedosiahlo hospodársky úspech.* & DENNÍK N. *Mimovládky píše Matovičovi: Prestaňte s klamlivými útokmi.* & HLAS OBČIANSKYCH ORGANIZÁCIÍ. *Nie sme zahraniční agenti, sme rodičia, občania aj robotníci.*

²² CENTRUM PRE FILANTROPIU. *10 kapitól o vývoji a občianskej spoločnosti na Slovensku.*

²³ MINISTERSTVO VNÚTRA SR. *Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2022–2030.*

²⁴ NADÁCIA PONTIS. *Index udržateľnosti organizácií občianskej spoločnosti na Slovensku v roku 2023.*

²⁵ CENTRUM PRE FILANTROPIU. *10 kapitól o vývoji a občianskej spoločnosti na Slovensku.*

²⁶ MINISTERSTVO VNÚTRA SR. *Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2022–2030.*

udržateľnosti a systematického rozvoja.²⁷

Verejné inštitúcie často nemajú dostatočné znalosti alebo prehľad o občianskej spoločnosti, čo robí spoluprácu medzi týmito dvoma sektormi problematickou. V dôsledku toho sa organizácie občianskej spoločnosti podieľajú na realizácii rôznych verejných akčných plánov a politík len v obmedzenej miere. V septembri 2020 Komora mimovládnych neziskových organizácií pri Rade vlády pre mimovládne neziskové organizácie vyzvala na zlepšenie formálneho rámca pre rokovania a prijímanie nariadení a verejných politík týkajúcich sa občianskej spoločnosti v úzkom dialógu s nimi.²⁸

V roku 2021 nedošlo k výraznému zlepšeniu finančnej udržateľnosti občianskych organizácií. Vzhľadom na svoju závislosť od projektového financovania má väčšina organizácií problém dosiahnuť finančnú stabilitu, čo vedie k veľkej administratívnej záťaži a sťažuje budovanie dlhodobých personálnych kapacít.²⁹ Významným zdrojom príjmov mnohých organizácií sú zahraničné zdroje, pričom Fond pre aktívne občianstvo (ACF) si aj v roku 2023 udržal pozíciu dôležitého darcu.³⁰

Spoločenské prostredie na Slovensku charakterizuje niekoľko kontroverzných a rozdeľujúcich otázok,³¹ ktoré majú vplyv na občiansku spoločnosť. Patrí k nim náboženská a kultúrna rozmanitosť, pričom kľúčovým sporným bodom je prijímanie utečencov a migrantov (najmä vzhľadom na malý počet moslimov žijúcich v krajine). Zatiaľ čo niektoré organizácie presadzujú väčšiu inkluzívnosť a rozmanitosť, iné obhajujú reštriktívnejšie politiky. Podobne sporné je vnímanie rómskej populácie a politík ohľadom jej začleňovania. Polarizujúcou témou zostávajú aj otázky týkajúce sa práv LGBTQ, ako napríklad rovnosť manželstiev alebo právo na adopciu.

Dedičstvo dvoch bývalých autoritárskych režimov, fašistického a komunistického, je ďalšou rozdeľujúcou témou. Rozpory ešte viac prehľbuje nedostatok verejnej diskusie, ktorá by umožnila vyrovnáť sa s minulosťou a rastúca radikalizácia. Nárast politickej polarizácie na Slovensku v posledných rokoch ovplyvnil aj občiansku spoločnosť a niektoré organizácie sa pridávajú k určitým politickým stranám alebo ideológiám. Výsledkom je roztrieštená občianska spoločnosť a obmedzená ochota k spolupráci, najmä v dôležitých ľudskoprávných témach.

Najnovší spoločenský vývoj na Slovensku formovalo niekoľko dominantných faktorov, ktoré výrazne ovplyvnili aj občianske organizácie. Patrí k nim vražda investigatívneho novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej v roku 2018, epidémia COVID-19 v rokoch 2020 až 2022, ruský útok na Ukrajinu vo februári 2022 a teroristický útok zradikalizovaného stredoškolača, ktorý viedol k smrti dvoch LGBTQ+ ľudí v októbri 2022.

Vražda Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej³² viedla k vzniku neformálnej siete aktivistov známej pod názvom [Za slušné Slovensko](#). Veľké protesty a zhromaždenia požadovali slobodné vyšetrenie vražd, návrat právneho štátu a vyšetrenie korupcie na všetkých úrovniach spoločnosti, najmä tej, ktorá spája politickú reprezentáciu s rôznymi oligarchami. Tieto udalosti mali výrazný vplyv na komunálne, parlamentné, prezidentské aj európske voľby. Vo voľbách v roku 2018 obsadili viacerí

²⁷ NADÁCIA PONTIS. *Index udržateľnosti organizácií občianskej spoločnosti na Slovensku v roku 2023.*

²⁸ MINISTERSTVO VNÚTRA SR. *Vyhlásenie Komory MNO pri Rade vlády pre MNO.*

²⁹ NADÁCIA PONTIS. *Ako pomáhajú mimovládny Ukrajine? Prinášame prehľad pomoci priamo na hraniciach, ale aj na diaľku.*

³⁰ NADÁCIA PONTIS. *Index udržateľnosti organizácií občianskej spoločnosti na Slovensku v roku 2023.*

³¹ NMS MARKET RESEARCH SR. *Polarizácia v spoločnosti: Toto sú témy, ktoré najviac polarizujú spoločnosť.*

³² SPECTATOR. *Kuciak murder investigation: A Timeline.*

miestni aktivisti primátorské kreslá vo veľkých mestách vrátane hlavného mesta Bratislavy. V roku 2019 právnička Zuzana Čaputová, predtým známa svojou prácou environmentálnej aktivistky, zvíťazila v prezidentských voľbách nad kandidátom vládnucej strany SMER – SD.³³

Pandémia COVID-19 vyvolala novú vlnu solidarity a vysokú mieru občianskej angažovanosti, ako aj značné finančné príspevky od občanov a súkromného sektora. To zohralo rozhodujúcu úlohu pri zlepšení počiatočnej reakcie štátu na pandémiu. Občianske organizácie prispeli počas epidémie COVID-19 k podpore vzdelávania (najmä detí žijúcich v marginalizovaných komunitách a bez prístupu k vybaveniu potrebnému na online vzdelávanie – špecificky v sociálne znevýhodnených komunitách) a úzko spolupracovali s verejným sektorom. Pandémia však odhalila aj značnú finančnú zraniteľnosť mnohých občianskych organizácií, ktorých financovanie sa výrazne znížilo, keďže prostriedky zo súkromných zdrojov boli presmerované na zabezpečenie potrieb súvisiacich so zdravotnou starostlivosťou a ochranou pred pandémiou. Toto obdobie bolo obzvlášť náročné pre organizácie pôsobiace v oblasti kultúry a športu.³⁴

Aj silný pocit solidarity s Ukrajinou po ruskej invázii viedol k vysokému nárastu aktivizmu a zapojenia občianskych organizácií a dobrovoľníkov. Organizácie boli kľúčové pri aktivizácii individuálnych darcov a darcov zo súkromného sektora, ako aj pri poskytovaní podpory utečencom.

Reakcia občianskeho sektora v uvedených krízach opakovane preukázala zdravé a silné korene občianskej spoločnosti, ktorá je schopná v náročných momentoch zohrať rozhodujúcu, pozitívnu úlohu.

Medzi dlhodobé výzvy pre občiansku spoločnosť na Slovensku patrí finančná udržateľnosť, vytvorenie partnerstiev s verejnými inštitúciami³⁵ alebo trvalá občianska angažovanosť v prospech ľudských práv a demokratických hodnôt.

3.3 Všeobecný postoj verejnosti k občianskej spoločnosti

Podľa správy USAID o indexe udržateľnosti organizácií občianskej spoločnosti za rok 2021 sa v poslednom čase neuskutočnil žiadny prieskum, ktorý by zisťoval, ako spoločnosť vníma tieto organizácie. Názory odborníkov však naznačujú, že dôvera v neziskové organizácie prevažuje nad nedôverou a to na základe údajov z prieskumu verejnej mienky pre Platformu občianskych organizácií, ktorý uskutočnila agentúra Focus v roku 2019.³⁶ Zdá sa však, že pozitívne vnímanie zo strany verejnosti sa vo veľkej miere obmedzuje na väčšie organizácie, ktorým sa venuje pozornosť médií alebo ktoré majú aktívnych dobrovoľníkov, zatiaľ čo šírka aktivít občianskej spoločnosti často zostáva nepovšimnutá. Okrem toho pretrvávajú naratív prezentovaný niektorými politikmi (napríklad bývalým premiérom Robertom Ficcom) alebo krajne pravicovými a nacionalistickými politickými stranami o tom, že organizácie občianskej spoločnosti sú zahraničnými agentmi,³⁷ čo napríklad viedlo niektorých napadnutých jednotlivcov k tomu, že opustili svoje účty na sociálnych

³³ BALKAN INSIGHT. *Jan Kuciak: A murder that changed Slovakia.*

³⁴ NADÁCIA PONTIS. *Ako pomáhajú mimovládky Ukrajine? Prinášame prehľad pomoci priamo na hraniciach, ale aj na diaľku.*

³⁵ KRÍZOVÝ KOMUNIKAČNÝ ŠTÁB NEZISKOVÉHO SEKTORA. *Príspevok mimovládnych neziskových organizácií a občianskych iniciatív k riešeniu korona krízy.*

³⁶ PLATFORMA HLAS. *Súhrnná správa z prieskumu verejnej mienky.*

³⁷ GLOBSEC. *From Democracy defenders to foreign Agents.*

sieťach z dôvodu množstva negatívnych správ a nenávisťných prejavov.³⁸

V správe Ministerstva vnútra o stave neziskového sektora za rok 2020 sa uvádza, že dôvera verejnosti v občianske organizácie sa za posledných 15 rokov pohybovala medzi 40 - 50 %.³⁹ Najvyššie skóre, ktoré bolo zaznamenané v júni 2019 (55 %), správa pripisuje bezprecedentnej mobilizácii spoločnosti po vražde Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej. Správa tiež poukazuje na silnú koreláciu medzi podporou tretieho sektora a podporou inštitúcií ako je Kancelária prezidenta, ombudsman pre ľudské práva, Európska únia a NATO. Dôvera voči tretiemu sektoru prevláda u občanov, ktorí svoju situáciu označujú za finančne stabilnú, sú častými používateľmi internetu a sociálnych sietí a hovoria viacerými jazykmi. Korupcia, rodinkárstvo, netolerancia a nenávisťné prejavy, vzdelávanie a klimatická kríza sú dôležitými otázkami pre priaznivcov tretieho sektora, zatiaľ čo nízky príjem, zdravotnícke služby, postavenie seniorov a imigranti na pracovných pozíciách sa týkajú skôr tých, ktorí tretiemu sektoru nedôverujú.

V správe Ministerstva vnútra sa tiež uvádza, že väčšina respondentov sa domnieva, že tretí sektor zohráva zásadnú úlohu pri riešení sociálnych a environmentálnych problémov a je cenným prínosom pre spoločnosť. Niektorí však vyjadrili obavy týkajúce sa financovania a transparentnosti mimovládnych organizácií, pričom tretina neverí v transparentnosť hospodárskych operácií a 43 % vyhlásilo, že "slúžia záujmom cudzích mocností".⁴⁰

Na záver možno konštatovať, že hoci verejnosť na Slovensku vníma občianske organizácie a tretí sektor vo všeobecnosti pozitívne, údaje naznačujú, že existuje aj určitá skepsa a potreba väčšej informovanosti a pochopenia úlohy a činností, ktoré tieto organizácie vykonávajú.

3.4 Hlavní aktéri v sledovaných oblastiach

Z metodologického hľadiska nie je v súčasnosti možné vyhodnotiť vplyv a viditeľnosť organizácií občianskej spoločnosti v oblasti boja proti dezinformáciám, podpory mediálnej gramotnosti, podpory občianskej angažovanosti, zabezpečenia transparentnosti (vrátane monitorovania volieb) a zapojenia sa do investigatívnej žurnalistiky, pretože chýbajú relevantné štúdie a údaje. Napriek tomu existuje niekoľko občianskych organizácií, ktoré sa v týchto oblastiach aktívne angažujú a sú v rôznej miere rozpoznateľné v širšej spoločnosti. Predkladaná správa neponúka vyčerpávajúci súpis organizácií občianskej spoločnosti, ktoré sa angažujú v uvedených oblastiach. Jej cieľom je skôr poukázať na najviditeľnejších aktérov, ktorí sa aktívne venujú týmto témam.

V posledných rokoch spustili mnohé občianske organizácie kampane zamerané na boj proti dezinformáciám a vytváranie kontrarnatívov, vrátane [Konšpiratori.sk](https://konspiratori.sk) a [Globsec](https://globsec.org). Okrem vydávania štúdií, správ a užitočných príručiek na súvisiace témy organizuje Globsec pravidelné neformálne networkingové stretnutia. Iné mimovládne organizácie sa zameriavajú na vyvracanie dezinformácií a podporu mediálnej gramotnosti a kritického myslenia, napríklad organizácia [Krupica](https://krupica.org)⁴¹ navštevuje školy, aby mladým ľuďom poskytla nástroje na identifikáciu a rozlišovanie dezinformácií na internete. [Zmudri](https://zmudri.org) posilňuje odolnosť prostredníctvom video-kurzov, zatiaľ čo [Mladí proti fašizmu](https://mladi.proti.fasizmu.sk) sa venujú vyvracaniu dezinformácií a propagácii pravdivého rozprávania o citlivých témach.

³⁸ UNITED STATES AGENCY FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT. *2021 Civil Society Organization Sustainability Index*.

³⁹ MINISTERSTVO VNÚTRA SR. *Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2022-2030*.

⁴⁰ MINISTERSTVO VNÚTRA SR. *Správa o stave verejnej správy za rok 2020*.

⁴¹ GROWN. *Krupica*.

V oblasti monitorovania volieb je [MEMO 98](#) etablovaným a výrazným hráčom s dôležitými medzinárodnými skúsenosťami. MEMO 98 sa tiež podieľa na rôznych projektoch, ktoré podporujú kvalitnú žurnalistiku, bojujú proti dezinformáciám a vykonávajú monitorovanie médií. [Nadácia otvorenej spoločnosti](#) je ďalším aktívnym podporovateľom nezávislej žurnalistiky prostredníctvom [Fondu investigatívnej žurnalistiky](#), ktorý vznikol ako reakcia na vraždu Jána Kuciaka a Martynty Kušnírovej. Nadácia otvorenej spoločnosti organizuje aj Novinársku cenu zameranú na podporu kvalitnej žurnalistiky.

[Investigatívne centrum Jána Kuciaka](#) (ICJK) bolo založené v roku 2018 po vražde Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martynty Kušnírovej. Hlavnou úlohou tejto občianskej organizácie je pokračovať v odkaze a práci zavraždeného novinára. ICJK realizuje domáce a medzinárodné projekty, zameriava sa na ochranu novinárov a podieľa sa na vzdelávaní začínajúcich investigatívnych novinárov.

K silným a etablovaným hráčom v oblasti transparentnosti a zodpovednosti patrí [Via Iuris](#), ktorej cieľom je zlepšovať právne prostredie v krajine (okrem iného navrhovaním systémových zmien v právnom systéme, monitorovaním uplatňovania zákonov a pomocou organizáciám v teréne pri riešení problémov prostredníctvom strategických súdnych sporov a navrhovaním riešení). Poslaním [Transparency International Slovensko](#) je znižovať korupciu a zvyšovať transparentnosť inštitúcií monitorovaním osôb pri moci, presadzovaním riešení a zapájaním ľudí do verejného dohľadu. [Nadácia Zastavme korupciu](#) sa zameriava na znižovanie korupcie a jej negatívneho vplyvu na kvalitu života na Slovensku. Podporujú whistleblowerov, investigatívnu žurnalistiku a venujú sa aj vzdelávaniu verejnosti a zvyšovaniu povedomia o tejto problematike.

3.5 Zapojenie občianskej spoločnosti do vojny na Ukrajine

Reakcia slovenskej občianskej spoločnosti na vojnu na Ukrajine bola výrazná. Občianske organizácie zmobilizovali svoje úsilie na poskytnutie pomoci Ukrajine a ukrajinským utečencom. Iniciatíva [Kto pomôže Ukrajine?](#) vznikla bezprostredne po ruskej invázii ako neformálne a dobrovoľnícke hnutie a stala sa ústredným koordinačným bodom a online platformou. Táto iniciatíva zahŕňa rôzne formy pomoci občanom Ukrajiny, ktorí boli nútení opustiť svoje domovy v dôsledku vojny a prišli na Slovensko ako utečenci.

Hoci sa situácia na Ukrajine vyvíjala a menila, tretí sektor v poskytovaní podpory pokračoval. Dve neziskové organizácie, [Nadácia Pontis](#) a [Karpatská nadácia](#), získali z iniciatívy [Kto pomôže Ukrajine?](#) celkovo 1,4 milióna EUR na realizáciu programov zameraných na Ukrajinu.⁴²

Z hľadiska organizácií a inštitúcií, ktoré sa najviac zapojili, bola mimoriadne aktívna už spomínaná iniciatíva [Kto pomôže Ukrajine?](#). Prostredníctvom ich platformy môže ktorýkoľvek obyvateľ alebo organizácia na Slovensku ponúknuť pomoc podľa svojich možností, či už ponúknutím ubytovania, dopravy, materiálnej, psychologickej alebo sociálnej podpory, prípadne iných foriem pomoci. Platforma vytvára sieť jednotlivcov a organizácií pripravených pomôcť občanom Ukrajiny a spája ich priamo s tými, ktorí pomoc potrebujú.

Organizácie podporujúce ukrajinských utečencov pred vojnou získali veľkú podporu od jednotlivcov a firiem. Táto podpora "bez otázok" trvala približne tri mesiace po ruskej invázii. Ochota ľudí pomáhať však postupne klesala a medzi dobrovoľníkmi sa dostavila únava v kombinácii so zhoršujúcou sa ekonomickou situáciou širokej verejnosti. Reputácia a viditeľnosť

⁴² NADÁCIA PONTIS. *Ako pomáhajú mimovládky Ukrajine? Prinášame prehľad pomoci priamo na hraniciach, ale aj na diaľku.*

mnohých organizácií občianskej spoločnosti pôsobiach v tejto oblasti sa počas týchto prvých mesiacov po eskalácii konfliktu výrazne zlepšila. Niektoré organizácie dokonca získali prestížne ocenenia. To prinieslo väčšie uznanie medzi relevantnými úradmi (najmä pre väčšie organizácie občianskej spoločnosti) a kvalitnejšiu spoluprácu medzi verejnými inštitúciami a organizáciami.

Spolupráca s medzinárodnými darcami viedla k zlepšeniu rôznych politík, ako napríklad prevencia sexuálneho zneužívania zraniteľných osôb. Organizácie občianskej spoločnosti pôsobiace v tejto oblasti si uvedomili, že dezinformácie a zavádzanie môžu mať neblahé dôsledky na ich prácu (napríklad viktimizáciu členov komunit, ktorým slúžia) a začali prikladať väčší význam poskytovaniu presných informácií komunite.

Celkovo možno konštatovať, že reakcia občianskej spoločnosti na vojnu na Ukrajine bola na Slovensku výrazná. Mimoriadne významná bola iniciatíva [Kto pomôže Ukrajine?](#) a do poskytovania pomoci sa zapojilo aj mnoho ďalších organizácií, skupín a inštitúcií. Vznikli alebo sa aktivizovali aj neformálne a dobrovoľnícke skupiny, ktorých práca má naďalej zásadný význam pri riešení pretrvávajúcich problémov, ktorým čelí Ukrajina a utečenci.

4. Prostredie dezinformácií

4.1. Vo všeobecnosti

Dezinformácie sú aktuálne celosvetovým problémom a európske štáty nie sú výnimkou. Podľa štúdie, ktorú vypracovala Európska komisia:

- 83 % ľudí si myslí, že dezinformácie ohrozujú demokraciu;
- 63 % mladých Európanov sa stretáva s falošnými správami viac ako raz týždenne;
- 51 % Európanov si myslí, že boli vystavení dezinformáciám online.⁴³

Na Slovensku to nie je iné. Odborníci navyše identifikujú dôvody, ktoré robia Slovensko ešte zraniteľnejším. Prispieva k tomu napríklad silný proruský sentiment, s ním spojený antiamerický sentiment alebo vyššia túžba po autoritárskom režime a silnom vodcovi, než je priemer okolitých krajín V4.⁴⁴

Z prieskumov robených v poslednom období vzišlo pár záverov, ktorým bola venovaná veľká mediálna pozornosť. Medzi takéto zistenia možno zaradiť napr. to, že:

- (2019) – učitelia základných škôl by medzi dôveryhodné zdroje informácií, ktoré by odporučili svojim študentom, zaradili aj konšpiračné weby (57 % by odporučilo [Hlavné správy](#), 53 % [Zem a Vek](#));⁴⁵
- (2020) – mladí ľudia (16 – 30 rokov) sú náchylní dôverovať dezinformačným webom (57 % dôverovalo [Hlavným správam](#), 53 % [Infovojne](#)) a konšpirácie sa k nim dostávajú aj prostredníctvom učiteľov (až 36 % mladých ľudí počulo od učiteľov niektoré zo skúmaných zavádzajúcich tvrdení);⁴⁶

⁴³ EURÓPSKA KOMISIA. *Rastúca hrozba pre európske demokracie.*

⁴⁴ TREND. *Potrebuje Slovensko silného a rázneho autoritárskeho lídra? Slováci odpovedali v prieskume.*

⁴⁵ DENNÍK N. *Hlavné správy a Zem a vek patria podľa prieskumu medzi najdôveryhodnejšie médiá medzi učiteľmi.*

⁴⁶ POST BELLUM. *Tretina mladých tvrdí, že sa v škole nedostatočne venovali udalostiam 2. svetovej vojny na Slovensku. Mnohí nepoznajú fakty a veria konšpiračným teóriám.*

- (2020) – 56 % respondentov je náchylných veriť nejakému konšpiračnému tvrdeniu, ktoré v sebe zahŕňa konšpiráciu či klamstvo (najvyšší výsledok z desiatich krajín zapojených do tohto merania).⁴⁷

Akokoľvek sa môže zdať, že problém dezinformácií je dostatočne medializovaný a známy, nie je to tak – tento problém je nielen slabo riešený, ale aj nedostatočne identifikovaný. Ľudia si nie sú vo veľkej miere vedomí toho, kto je zdrojom dezinformácií, čo je ich cieľom, aké kanály a techniky sú využívané, aké sú politické, ekonomické, spoločenské dopady atď.

Cieľovou skupinou dezinformácií nie je nejaká konkrétna veková, regionálna či socio-ekonomická skupina. Samozrejme, existujú dezinformácie, ktoré sú cielejšie, ale vo všeobecnosti sa dá povedať, že cieľom klamlivých informácií je dnes už ktokoľvek a rovnako im môže ktokoľvek podľahnúť. Mnoho ľudí malo ešte donedávna pri téme fanúšikov dezinformácií pred očami stereotypný obrázok dedinského človeka s nižším dosiahnutým vzdelaním. Postupne začíname chápať, že to tak nie je. Ako ukážka tohto pozorovania môže slúžiť prípad piatich lekárov, ktorých posudzovala Etická komisia kvôli šíreniu hoaxov v súvislosti s pandémiou Covid-19.⁴⁸

Na (nielen) takéto zistenia aktéri reagujú a na Slovensku sa boju s dezinformáciami venuje mnoho iniciatív naprieč systémom. Chýba však systematické riešenie. Štát sa v tejto téme „rozkukáva“, vyrába koncepcie, skúša upravovať legislatívny rámec, no neraz to stojí na pár aktívnych jednotlivcov, ktorí navyše musia často bojovať s nepochopením zo strany politického vedenia. Aj preto sú konkrétne kroky štátu zatiaľ pomerne čiastkové a často robené ad hoc. Najviditeľnejšie aktivity robia médiá, neziskové organizácie, konkrétni učители a školy – to všetko za pomoci donorov.

Na Slovensku sú aktívne projekty, ktoré sa venujú fact-checkovaniu politických diskusií (ako [Demagog](#)), iniciatívy, ktoré zhromažďujú, hodnotia a hierarchizujú dezinformačné weby (ako [Konšpirátori](#)), checkboti pomáhajúci ľuďom odhaliť nepravdy na internete (ako [Checkbot](#)) atď. Nakoľko je cieľovou skupinou v podstate každý, je dobré, že aktivity venujúce sa boju proti dezinformáciám sú tiež diverzifikované – kým mladšia populácia sa skôr dostane k veciam, ako je napr. iniciatíva novinára [Vladimíra Šnidla vyvracajúca hoaxy pomocou Instagramu](#),⁴⁹ staršia populácia sa môže ľahko dostať k tejto téme pomocou relácie „Hoax týždňa“, ktorú do svojho vysielania zaradila televízia Markíza.⁵⁰ Niektoré vzdelávacie aktivity cielia na starších obyvateľov, napr. články a príručky produkované ESETom,⁵¹ iné sa zameriavajú na študentov. KINIT (Kempelen Institute of Intelligent Technologies) na priblíženie témy využíva napr. gamifikáciu.⁵² Samozrejme je k dispozícii aj veľa rôznych workshopov a seminárov. Za zmienku, čo sa týka života študentov, stojí, že hoaxy a dezinformácie boli aj tohtoročnou témou 24. ročníka celoslovenského podujatia [Týždeň slovenských knižníc](#).⁵³ Počet uvedených iniciatív však môže byť zavádzajúci. Hoci existuje množstvo príležitostí, oslovujú len malú časť obyvateľstva – zväčša tú, ktorá si aj bez toho uvedomuje nebezpečenstvo a má záujem zvýšiť svoje vedomosti a odolnosť voči nemu.

Všetci títo a aj mnohí ďalší aktéri do značnej miery zastupujú to, čo by malo byť úlohou štátu. Navyše sú za tieto snahy často „odmenení“ negatívnou pozornosťou zo strany konšpirátorov, zaradením do

⁴⁷ GLOBSEC. *Vnímanie demokracie a konšpirácií na Slovensku*.

⁴⁸ HOSPODÁRSKE NOVINY. *Aký postih čaká lekárov, ktorí šírili dezinformácie? Covidové hoaxy sú globalizované, hovorí odborník*.

⁴⁹ KROTIMEHOAXY.

⁵⁰ TVNOVINY.SK. *Hoax týždňa*.

⁵¹ ESET. *6. tipov pre seniorov, ako sa nenechať oklamať podvodníkmi*.

⁵² KINIT. *Oliver v bubline*.

⁵³ SPRAVODAJSKÝ PORTÁL TLAČOVEJ AGENTÚRY SR. *Týždeň slovenských knižníc bude aj o hoaxoch a dezinformáciách*.

ich zoznamov „amerických agentov“ a „zapredancov“ a vyhrážkami (v priebehu rokov [Hlavné správy](#) publikovali články o jednotlivých neziskových organizáciách a realizovaných projektoch - napr. o [Slovenskej debatnej asociácii](#), [Nadácií otvorenej spoločnosti](#) alebo o projekte [Konšpirátori.sk](#)).

Témy, ktoré boli najviditeľnejšie a dezinformátori si ich zobrali za svoje, obsahovali veci, ktoré rezonovali naprieč Európou/svetom (pandémia koronavírusu, energetická kríza, inflácia, vojna na Ukrajine), ale aj udalosti, ktoré boli viac lokálne (podpis Obrannej dohody s USA alebo teroristický útok na Zámockej). Dalo by sa však povedať, že na Slovensku v roku 2022, až na ruskú inváziu, dominovali domáce politické témy.⁵⁴

Okrem týchto veľkých spoločenských tém sa v poslednej dobe na Slovensku v oblasti dezinformácií udialo aj niekoľko na pohľad menších vecí, ktoré stoja za pozornosť, napríklad:

- Negatívne vnímanie slovenského generálneho prokurátora, ktorý svojou aktivitou, cielene či omylom, pomohol šíreniu niektorých prokremeľských naratívov (napríklad pri téme [obrannej dohody s USA](#)⁵⁵ alebo pri [kauze Ladomirová](#)⁵⁶);
- [zablokovanie facebookového účtu poslanca Ľuboša Blahu](#)⁵⁷ (hoci sa presunul na Telegram, dosah má výrazne nižší);
- alebo [dočasné zablokovanie dezinfowebov Hlavné správy, Armádny magazín, Hlavný denník a internetového rádia Infovojna Národným bezpečnostným úradom](#)⁵⁸ (ktoré prebehlo netransparentne a vo výsledku nemalo veľký efekt).

Práve posledný zmieneny bod ukazuje jednu charakteristiku, ktorú treba mať na mysli – aj v rámci boja proti dezinformáciám treba byť opatrný v tom, aké taktiky sú používané a aké priame aj nepriame následky sú s nimi spojené. Zatiaľ čo samotná snaha vypnúť dezinformačné webové stránky môže byť vnímaná ako dobrá, to, ako bol tento krok zrealizovaný, so sebou nesie veľa pochybností a nesúhlasu zo strany odborníkov.

Podobné veci možno vyčítať aj inak veľmi populárnej stránke na Facebooku, [Hoaxy a podvody – Polícia SR](#). Táto špecializovaná oficiálna stránka Policajného zboru Slovenskej republiky funguje od roku 2018 a vysvetľuje dezinformácie, ktoré sa šíria, varuje pred podvodmi atď. Snažia sa priblížiť ľuďom – komunikujú zrozumiteľne, presunuli sa aj na [Instagram](#), organizujú anketu „Hoax roka“, sú pravidelne oceňovaní doma či v zahraničí⁵⁹ (v roku 2021 napríklad získali ocenenie „Unikátny PR počín roka“⁶⁰). Aj v tomto prípade však zaznieva kritika, že to robia veľmi bulvárnym a polarizujúcim štýlom, ktorý síce baví tých, ktorí nie sú fanúšikmi dezinfoscény, ale znemožňuje zmenu nielen u ľudí, ktorí podliehajú konšpiráciám, ale aj nerozhodnej časti obyvateľstva. Podobné ohlasy zožalo aj kampaňové video Polície Slovenskej republiky, [Neverte dezinformáciám](#), ktoré ponúkalo typické stereotypné obrazy – muži v kuklách v suteréne hrajúci šach a prirovnávajúci Slovákov k figúrkam v ich rukách, samozrejme celé hovorené v ruskom jazyku.⁶¹

⁵⁴ GERULATA. *Pandémiu vystriedala vojna.*

⁵⁵ DENNÍK SME. *Okupačná zmluva aj plot pred ambasádou. Žilinka opäť napadol dohodu s USA.*

⁵⁶ DENNÍK N. *Cintorín Ladomirová nie je ruský ani zničený. Nechápem, aké hanobenie chce Žilinka vyšetrovať, hovorí znalec.*

⁵⁷ PRAVDA. *Blahovi Facebook zablokoval po stránke aj osobný účet.*

⁵⁸ PRAVDA. *Štát môže dezinfowebby blokovať až do konca septembra.*

⁵⁹ SLOVENSKÁ TLAČOVÁ AGENTÚRA. *Stránka Hoaxy a podvody Polícia SR je dlhodobo najsledovanejšou na Slovensku, dominantným zdrojom nepravd je META.*

⁶⁰ HOSPODÁRSKE NOVINY. *Poznáme víťazov PROKOP 2021. Najúspešnejšou PR agentúrou sa stala SKPR Strategies.*

⁶¹ HOAXY A PODVODY – POLÍCIA SLOVENSKEJ RUPUBLIKY. *Neverte dezinformáciám.*

Na Slovensku možno hovoriť o niekoľkých **veľkých zdrojoch dezinformácií**, ktoré efektívne a kontinuálne dostávajú tieto témy do verejného diskurzu:

- časť politickej scény na Slovensku (v poslednom období pochádza väčšina dezinformácií, manipulácií a toxického obsahu z profilov politicky činných osôb);
- zvyšok – doplnujúci ekosystém, ktorý legitimizuje a amplifikuje tieto myšlienky
 - dezinformačné weby
 - pseudointelektuáli a neúspešní politici

Dominantným zdrojom dezinformácií pre Slovensko bola META, špecificky Facebook,⁶² no problematický je aj Telegram. Hoci pri ňom hovoríme o výrazne menšom počte užívateľov či dosahu, miera toxicity obsahu je výrazne vyššia (napr. tu nájdeme aktérov, ktorých povyhadzovali z iných sociálnych sietí). V porovnaní s návštevnosťou sociálnych sietí sú dezinformačné weby svojim spôsobom irelevantné.

Dopady a výsledky dezinformácií by sa dali zrejme v postupných zmenách spoločenskej nálady a atmosféry nájsť už dávno. Posledné roky ale ukázali dezinformácie ako vážnu bezpečnostnú hrozbu aj na viditeľnejšom ukazovateli – či už sa pozrieme na pandémiu COVID-19, vojnu na Ukrajine alebo na teroristický útok na Zámockej. Pri každej z týchto udalostí je vidieť jasné prepojenie dezinformácií s vyhasnutím ľudských životov. Nedávny výskum Slovenskej akadémie vied ukázal, že len 48 % tínedžerov verilo pravdivým zdravotníckym informáciám a správam viac ako nepravdivým (41 % považovalo nepravdivé informácie za rovnako dôveryhodné ako pravdivé a 11 % dokonca menej dôverovalo pravdivým informáciám, než tým nepravdivým).⁶³

4.2. Dezinformácie súvisiace s vojnou na Ukrajine

Dezinformácie v súvislosti s vojnou na Ukrajine nie sú špecificky iné, než veci popísané vyššie – na ich šírenie sa využívajú tie isté kanály, zameriavajú sa na rovnaké cieľové skupiny, stoja za nimi podobní aktéri. [Výskumy potvrdili](#), že tí istí ľudia, ktorí šíрили počas pandémie dezinformácie o COVID-19 naskočili počas vojny na Ukrajine na dezinformácie spojené s touto témou.

Rovnako sa dá nahliadnuť aj na problémy, ktoré z toho vyplývajú pre neziskové organizácie a aktérov, ktorí sa snažia Ukrajine pomáhať – sú spochybňované ich zámery a financovanie, sú označovaní za Sorosove bábky alebo amerických agentov, klesá im podpora verejnosti atď. Rovnako ako v iných témach, aj tu sa začali objavovať vyhrážky, ktoré sa preniesli aj do reálneho sveta. Pri podpise Obrannej dohody s USA napr. SMER zverejnil na billboardoch fotografie poslancov hlasujúcich za zmluvu s tým, že „Zradili Slovensko!“, čo viedlo k zhromažďovaniu ľudí pred domami zmienených politikov a prejavom agresivity. Obdobne pri téme boja proti dezinformáciám v spojitosti s vojnou na Ukrajine čelili analytici Policajného zboru vyhrážkam, podozrivé osoby sa pohybovali v okolí ich bydliska, boli zverejnené fotografie adresy a vozidla niekoho z tímu s cieľom fyzického lynču atď.⁶⁴ Taktiky dezinformačnej scény sa menia skôr v súvislosti s dobou (napr. nové platformy), než s konkrétnou témou.

Z 1429 statusov, ktoré zverejnila Polícia SR na svojej facebookovej stránke ([Hoaxy a podvody - Polícia SR](#)), sa 875 týkalo vojny na Ukrajine a vysvetľovalo 145 dezinformácií súvisiacich s vojnou na Ukrajine.

⁶² SLOVENSKÁ TLAČOVÁ AGENTÚRA. *Stránka Hoaxy a podvody Polícia SR je dlhodobo najsledovanejšou na Slovensku, dominantným zdrojom nepravd je META.*

⁶³ HOSPODÁRSKE NOVINY. *Takmer polovica tínedžerov nevie odlíšiť skutočnú zdravotnícku informáciu od nepravdivej.*

⁶⁴ POLÍCIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Vyhrážky analytikom Policajného zboru ukazujú, prečo je dôležité sledovať oficiálne zdroje.*

Z analýzy polície vyplýva, že zachytila množstvo rôznych naratívov súvisiacich s touto vojnou. Tie útočili na cudzincov, ktorí prišli na Slovensko; ukazovali Ukrajincov (napr. obraz Banderovcov) a NATO ako tých, ktorí konflikt spôsobili; objavili sa dezinformácie z vojnového frontu (napr. hoax o masakre v Buči); budoval sa obraz, že ak chcú ľudia mier, musia podporiť víťazstvo Ruska a podobne.⁶⁵

4.3. Gerulata

Na monitorovanie naratívov, ktoré boli využívané pri niektorých kľúčových témach ohrozovaných dezinformáciami v priebehu posledných 6 mesiacov (september 2022 – február 2023) bol použitý nástroj od Gerulata technologies. Monitorovali sme naratívy spojené s NATO, Európskou úniou, vojnou na Ukrajine, ekonomickými témami, LGBTQ+ a ženskými právami.

Sledovanými platformami boli Facebook, Instagram, Telegram, Twitter, YouTube a rôzne webové stránky. Je dôležité spomenúť, že nižšie uvedený prehľad zobrazuje len naratívy, ktoré obsahujú zavádzanie/dezinformácie a nepredstavuje všeobecné nálady celej populácie týkajúce sa daných tém.

Stručný prehľad hlavných myšlienok, ktoré sa objavili

V naratívoch spojených s **NATO** sa často objavovali silné protizápadné nálady. Spojené štáty a NATO boli vykresľované ako nástroj západného imperializmu a nadvlády. NATO bolo opisované ako hrozba pre slovenské záujmy a suverenitu. Podľa rôznych príspevkov sa NATO zámerne snaží destabilizovať Slovensko. Rétorika bola nacionalistická a niekedy sa objavili príspevky v ruskom jazyku. Často sa spomínal výraz "vlastizrada". Skupiny proti NATO používali aj konšpiračné teórie, ktoré tvrdili, že NATO je zapojené do tajných operácií alebo je ovládané skupinou elit. Napríklad: *"NATO je zločinecká organizácia, ktorá slúži len USA a Izraelu, ktorý ani nie je členom NATO."*

Pri sledovaní naratívov o **NATO a EÚ** prostredníctvom kľúčových slov ako "liberálny fašizmus", "západná propaganda" alebo "diktát z Bruselu" ukázal nástroj Gerulata nový typ výsledkov. Tieto kľúčové slová sa často neobjavili v samostatnom novom príspevku, ale v diskusii pod príspevkom alebo pri zdieľaní príspevku od "štandardných" aktérov (televízia, noviny, demokratickí politici). Dezinformačná scéna zdieľala alebo komentovala ich správy, reportáže, príspevky a vyjadrovala sa, že ide len o západnú propagandu, diktát z Bruselu alebo prejav liberálneho fašizmu. K tomu sa pridávali klasické myšlienky - je za tým Soros, médiá sú skorumpované, ľudia sú len ovce. Príklad takejto reakcie v diskusii: *"Áno, západná propaganda obsahuje veľa hoaxov a keď náhodou nejaký hoax vynechajú, tak aspoň klamú, ako sa dá, lebo Amerika im za to platí a Soros ich platí, takže poslúchajú a robia všetko podľa západnej šablóny."*

Samozrejme, aj pri tejto téme sa objavilo množstvo klasických dezinformačných príspevkov od známych aktérov. V TOP 10 príspevkoch z hľadiska počtu zobrazení boli všetky z Telegramu - autorom prvých piatich bol slovenský politik Ľuboš Blaha a šiesty nebol od neho, ale z dezinformačnej stránky, ktorá jeho príspevok zdieľala. Blaha je známy dlhými príspevkami, v ktorých spája všetko so všetkým (najsledovanejší status obsahoval 15 podbodov, druhý najsledovanejší 13).

Čo sa týka témy **vojny na Ukrajine**, počas prvého roka vojny (resp. počas nami sledovaného polroka) sa vymenilo veľa naratívov, diskusia prebiehala kontinuálne, no z hľadiska počtu

⁶⁵ HOAXY A PODVODY – POLÍCIA SLOVENSKEJ RUPUBLIKY. *Správa Policajného zboru o dezinformáciách na Slovensku v roku 2022.*

príspevkov a počtu zobrazení výrazne ožila na prelome februára a marca 2023. Prvé výročie vojny si pripomenuli nielen priaznivci Ukrajiny, ale aj fanúšikovia Ruska. V mnohých mestách sa konali stretnutia a demonštrácie "za mier". Hlavné podujatie sa uskutočnilo [3. marca v Bratislave](#), po predchádzajúcich pochodoch v približne desiatke slovenských miest.

Medzi TOP 5 tvorcami problematických príspevkov týkajúcich sa tejto témy za posledný polrok (podľa Gerulaty) nájdeme rôzne platformy a aktérov - široko zastúpení sú politici (Milan Uhrík a jeho účet na [Facebooku](#) a [YouTube](#), ako aj Ľuboš Blaha a jeho účet na [Telegrame](#)), účet dezinformačného webu Zem a Vek na Telegrame a alternatívny kanál [zvtv](#) na YouTube.

Príspevky na témy týkajúce sa **ekonomiky, inflácie, energetickej krízy alebo sankcií** a ich vplyvu sa zdali byť vyváženejšie. Medzi tými, ktoré mali najväčší vplyv a najviac interakcií, boli zastúpené aj neutrálne subjekty a informačné príspevky (viac ako v iných témach) - písali o príčinách a výške inflácie, navrhovali riešenia energetickej krízy, ponúkali opis rozsahu sankcií. Príspevky dezinformačných stránok mali často aj iný charakter od tých vyššie zmienených - nedá sa povedať, že by dezinterpretovali ekonomické informácie (dezinformácie, lži, zavádzanie), skôr zneužívali situáciu (reálne čísla v súvislosti s tým, že ak chceme lepšiu budúcnosť, musí sa skončiť vojna a preto treba podporiť Rusko; reálne kroky vlády spojené s tým, že sú to americkí agenti, ktorým na Slovensku nezáleží a podobne). Najviac zdieľanými dezinformáciami na túto tému boli tvrdenia, že *"sankcie zničia len Európu, nie Rusko"* a že *"pandémia COVID-19 bola vymyslená pre peniaze a na oddialenie kolapsu globálneho finančného systému"*.

Ďalšou monitorovanou témou boli **voľby**. V sledovanom období sa dezinformácie objavili v súvislosti s komunálnymi voľbami, ktoré sa konali na jeseň 2022, ako aj v súvislosti s výberom termínu predčasných parlamentných volieb. V prípade kľúčových slov spochybňujúcich voľby a ich výsledky (neférové, zmanipulované, unesené a podobne) sa medzi TOP 10 zdrojmi, ktoré obsahovali dané slová, nachádzalo 7 oficiálnych politických profilov (jednotlivcov alebo strán). Dosah týchto aktérov znásobuje aj efektívne využívanie viacerých kanálov - v TOP 10 zdrojoch napríklad politik Milan Uhrík obsadil tri miesta (jeho účet na [Facebooku](#) na prvom mieste, účet na [YouTube](#) na druhom mieste a účet na [Telegrame](#) na šiestom mieste).

Dezinformačná scéna sa neobmedzovala len na slovenské voľby, ale venovala sa aj voľbám v iných európskych krajinách či v Spojených štátoch. Pomerne široký priestor venovali aj nedávnym prezidentským voľbám v susednej Českej republike. Okrem klasických narážok, že za tým stoja sionisti a Židia, že je to platené cez Kajmanské ostrovy a spočítané spoločnosťou ESET, sa rozšírila aj konšpiračná teória, že nie je náhoda, že Peter Pavel (ČR, víťazstvo 58.3 % hlasov proti Andrejovi Babišovi), Zuzana Čaputová (Slovensko, získala 58.4 % hlasov proti Marošovi Ševčovičovi) a Emmanuel Macron (Francúzsko, získal 58.5 % hlasov proti Marine Le Penovej) porazili svojich súperov s takmer identickými dosiahnutými výsledkami, ale že je to všetko vopred určené a voľby sú len hra.

Aj téma **LGBTQ+** bola častým terčom dezinformácií. Zločiny z nenávisti voči LGBTQ+ osobám, žiaľ, nie sú zriedkavé, ale na Slovensku sa takáto situácia zvyčajne objavuje v súvislosti s nenávisťnými prejavmi. Dňa 12. októbra 2022 sa však v Bratislave pred LGBT kaviarňou Tepláreň na Zámočkej ulici odohral teroristický útok, ktorého výsledkom bola vražda dvoch ľudí. Teroristický útok odštartoval diskusiu o LGBTQ+ identite (vrchol trval od 13. do 14. októbra), ktorú následne vystriedali komunálne voľby. Tie presunuli pozornosť na regionálnu politiku. Je trochu prekvapujúce, že obrovské množstvo nenávisťných a dezinformačných príspevkov súvisiacich s touto témou sa objavilo tak skoro po smrti dvoch ľudí, ako aj to, že táto téma rezonovala na internete len krátky čas, kým sa pozornosť verejnosti neodvrátila inam.

Pokiaľ ide o tému LGBTQ+ v čase po teroristickom útoku a následnú snahu o väčšiu ochranu a legislatívne zmeny, dezinformačnej scéne dominovali odkazy v podobe "zneužitia témy na politické ciele". Pred útokom príspevky obsahovali narážky na "prirodzenosť", "znásilňovanie detí", "pedofíliu" atď. Napadani boli aj rôzni aktéri ako politické strany ("zvrhlí pokrokári") alebo Zuzana Čaputová ("dúhová prezidentka"). Téma LGBTQ+ sa často objavovala v rámci jedného príspevku v kombinácii s inými, zdanlivo nesúvisiacimi, témami, napr.: "Vítajú nelegálnu migráciu do Európy a LGBT aktivistov v školách. Chcú zničiť Rusko, posielajú zbrane a uvaľujú sankcie aj na európskych podnikateľov."

Posledným sledovaným okruhom tém boli príspevky týkajúce sa **práv žien**. Výsledky odhalili prevrapivú súvislosť medzi obmedzovaním interrupcií, kampaňami proti očkovaniu a šírením dezinformácií o homosexualite na Slovensku. Analýzou aktérov, ktorí o týchto témach diskutovali, sa ukázala ich vzájomná symbióza, keďže sa často prelínali a navzájom posilňovali.

Jednou z najvýznamnejších slovenských facebookových skupín, ktoré sú proti interrupciám, je [slovenskydohovorzarodinu.sk](https://www.facebook.com/slovenskydohovorzarodinu.sk). Táto skupina používala pri diskusiách o rizikách a výhodách interrupcií zavádzajúci a dehumanizujúci jazyk a zasadzovala sa za protipotratovú legislatívu a kampane, ktoré ešte viac obmedzujú prístup k bezpečným a legálnym interrupciám. Táto skupina bola tiež proti homosexualite, pričom jej členovia zdieľali posolstvá, ktoré boli diskriminačné a nenávisťné voči osobám LGBTQ+. Postoj skupiny proti Istanbulskému dohovoru ešte viac podčiarkoval jej konzervatívne a tradičné názory. Zistilo sa tiež, že skupiny, ktoré boli proti očkovaniu, ako napríklad [rizikaockovania.sk](https://www.facebook.com/rizikaockovania.sk) a [badatel.net](https://www.facebook.com/badatel.net), sa často prelínali so skupinami, ktoré boli proti potratom a homosexualite.

5. Médiá

5.1 Mediálne prostredie

Mediálne prostredie na Slovensku pozostáva zo štátnych aj súkromných médií. Väčšina televíznych staníc je vo vlastníctve súkromných spoločností, rovnako ako tlačene médiá vrátane novín a časopisov. Rozhlasový trh je rozdelený medzi súkromné a štátne vlastníctvo o niečo rovnomernejšie. Jedným z najväčších vlastníkov médií na Slovensku sú Penta Investments (veľká súkromná kapitálová spoločnosť, ktorá vlastní niekoľko médií), J&T (ktorá má investície v populárnej komerčnej televízii) alebo Ringier Axel Springer (ktorý vlastní niekoľko novín). Štátnymi médiami sú verejnoprávna RTVS, ktorá prevádzkuje viacero televíznych a rozhlasových staníc a TASR, ktorá je tlačovou agentúrou. RTVS je financovaná kombináciou štátnych dotácií a poplatkov vybraných od domácností. Národná rada SR však schválila (aj prostredníctvom prelomenia veta prezidentky) zrušenie poplatku k júlu 2023, pričom náhrada bude vo forme nárokovateľného príspevku zo štátneho rozpočtu, ktorý sa bude každoročne zhodnocovať podľa inflácie.⁶⁶ RTVS aj TASR zohrávajú dôležitú úlohu pri formovaní mediálneho prostredia v krajine a slúžia ako zdroje informácií pre širokú verejnosť. Rozvoj médií podporujú Ministerstvo kultúry SR, Slovenský audiovizuálny fond, EÚ, Rozvojový program OSN (UNDP), ako aj mimovládne organizácie a nadácie.

⁶⁶ SLOVENSKÁ TLAČOVÁ AGENTÚRA. *Koncesionárske poplatky sa zrušia. Poslanci rozhodli od kedy ich nebudeme platiť.*

Televízia je najsledovanejším médiom.⁶⁷ Najdôveryhodnejším televíznym vysielateľom (ako aj najdôveryhodnejším mediálnym zdrojom) je [TA3](#), čo je spravodajský kanál, ktorý poskytuje nepretržité spravodajstvo o národných a medzinárodných udalostiach, podrobné analýzy a komentáre. Za TA3 nasleduje verejnoprávna [RTVS](#), ktorá poskytuje spravodajstvo a aktuálne informácie spolu so zábavou a kultúrou na mnohých televíznych staniciach a rozhlasových programoch. Ďalším významným televíznym zdrojom je [TV JOJ](#), ktorá je tretím najdôveryhodnejším televíznym vysielateľom a ôsmym najdôveryhodnejším mediálnym zdrojom. TV JOJ je komerčná televízia, ktorá poskytuje kombináciu spravodajstva, zábavy a reality šou. Obdobne funguje [TV Markíza](#), ktorá je 10. najdôveryhodnejším médiom na Slovensku, ale zároveň sa považuje za najvplyvnejšie. Z toho vyplýva, že televízie, ktoré sa venujú najmä aktuálnym témam, sú najdôveryhodnejšími zdrojmi, pokiaľ ide o spravodajstvo a informácie. Napriek tomu dôvera v médiá na Slovensku klesla o 4 percentuálne body a v súčasnosti je na úrovni 26 %. Znamená to, že Slovensko je na poslednom mieste spomedzi 46 analyzovaných krajín, pokiaľ ide o dôveru ľudí v médiá, spolu s USA.⁶⁸

Čo sa týka tlačených médií, najdôveryhodnejšie sú rôzne regionálne alebo miestne noviny, ktorých úroveň dôvery zostáva stabilná. Nasledujú [Hospodárske noviny](#) (4. najdôveryhodnejšie médium vo všeobecnosti) s denným obsahom zameraným na podnikanie. Hospodárske noviny poskytujú podrobné spravodajstvo o ekonomike, financiách a podnikových správach. [Aktuality.sk](#) sú jeden z najväčších a najpopulárnejších spravodajských portálov na Slovensku. Pokrývajú širokú škálu tém vrátane politiky, obchodu, kultúry a športu. Z hľadiska dôveryhodnosti sa umiestnili na šiestom mieste. Na siedmom mieste je [Pravda](#), ktorá je najstarším denníkom a poskytuje kombináciu národného a medzinárodného spravodajstva, ako aj názorov a analýz. Deviate najdôveryhodnejšie médium je [SME](#) – popredný denník, ktorý je známy svojím nezávislým a kritickým pokrývaním politických a spoločenských tém a je považovaný za najčítanejší denník. Za SME potom tesne nasleduje [Denník N](#), ktorý je tiež denníkom známym investigatívnym spravodajstvom a kritickým pokrývaním politických otázok. Často je označovaný za najliberálnejšie médium na Slovensku. Ďalšími vplyvnými médiami sú [Plus 7 Dní](#), [topky.sk](#) a [Nový Čas](#) – noviny bulvárneho typu, ktoré sa venujú kombinácii správ o celebritách, zábave a aktuálnych udalostiach.⁶⁹ Je dôležité poznamenať, že na Slovensku sú populárne aj dezinformačné portály ako [Hlavnespravy.sk](#) a [Zem a Vek](#), pričom Hlavnespravy.sk sa označujú za konzervatívne médium a Zem a Vek sami seba prezentujú ako nezávislú žurnalistiku. Tieto dezinformačné portály sú ľahko dostupné napriek tomu, že v roku 2022 Národný bezpečnostný úrad (NBÚ) podľa zákona o kybernetickej bezpečnosti na niekoľko mesiacov zrušil niektoré z nich (vrátane Hlavnespravy.sk). Zákaz mal však obmedzenú časovú platnosť a aktuálne sú portály opäť funkčné.⁷⁰

Mediálne prostredie sa väčšinou prezentuje ako neutrálne, pričom viaceré médiá sú jasne označené ako liberálne alebo konzervatívne. Medzi liberálnejšie patria Denník N, SME a často aj Týždeň. Konzervatívnymi médiami, zvyčajne tiež označenými ako kresťanské, sú denník [Postoj](#) a [Štandard](#), komentujúce politické alebo kultúrne témy. Tieto liberálne a konzervatívne médiá často stoja proti sebe, navzájom sa komentujú, kritizujú a občas na seba aj útočia.

Hlavným regulačným mechanizmom médií na Slovensku je [Rada pre vysielanie a retransmisiu](#) (RVR). RVR je nezávislý orgán, ktorý je zodpovedný za reguláciu a dohľad nad elektronickými médiami na Slovensku. RVR dohliada a vydáva licencie na vysielanie a retransmisiu a je tiež

⁶⁷ MEDIA LANDSCAPES. *Slovakia, Television*.

⁶⁸ DENNÍK N. *Dôvera obyvateľov Slovenska v médiá klesla, v prieskume Reuters skončili spolu s USA na poslednom mieste*.

⁶⁹ PRAVDA. *Ľudia sú zo správ unavení. Aká je dôvera k médiám na Slovensku?*

⁷⁰ EURACTIV. *Slovakia shuts down popular conspiracy website*.

zodpovedná za dohľad nad tým, aby médiá dodržiavali platné zákony a predpisy vrátane tých, ktoré sa týkajú vlastníctva médií, obsahu a plurality médií. RVR môže ukladať médiám sankcie a vykonávať vyšetrovanie. Podporuje aj rozvoj mediálnej gramotnosti a mediálneho vzdelávania a poskytuje finančné prostriedky na rozvoj médií na Slovensku. Skladá sa z týchto orgánov:

- Rada (rozhodovací orgán, ktorého členov vymenúva prezident Slovenskej republiky);
- plénum (poradný orgán Rady);
- sekretariát (administratívny orgán);
- licenčný výbor;
- obsahový výbor (zodpovedný za posudzovanie sťažností a rozhodovanie o tom, či je obsah médií v súlade so zákonmi a predpismi)
- a monitorovací výbor (zodpovedný za monitorovanie toho, či médiá dodržiavajú zákony a predpisy).⁷¹

5.2 Sloboda médií

Pokiaľ ide o slobodu médií a zmeny v posledných rokoch, v poslednom čase sa objavili veľké obavy. K tragickému vyvrcholeniu vplyvu nepriateľského prostredia a tlaku, ktorému novinári dlhodobo čelia, došlo v roku 2018, kedy bol zavraždený investigatívny novinár Ján Kuciak (a jeho snúbenica). Ján vyšetroval slovenských vládnych predstaviteľov a korupciu na Slovensku. Dvojnásobná vražda vyvolala otázky o právnom štáte na Slovensku a viedla k rozsiahlym protestom proti korupcii a cenzúre v celej krajine. V dôsledku protestov a výraznej reakcii verejnosti došlo k zmene vlády aj k zvýšenému úsiliu o riešenie otázky slobody médií. Napriek tomu novinári stále čelia výzvam a osobným útokom. Uvádza sa, že za posledných 12 mesiacov čelilo útokom alebo hrozbám 66.2 % novinárov. Okrem toho 47 % novinárov tvrdí, že počet útokov sa za posledných 5 rokov zvýšil. Najčastejšími formami útokov sú osobné alebo online verbálne útoky (76 %), vyhrážky a zastrasovanie (15 %) a fyzické útoky (4 %).⁷²

Na druhej strane sú tieto slobody chránené ústavou a silným zákonom o slobode informácií. Zo strany vlády zazneli aj prisľuby zvýšiť transparentnosť médií, pokiaľ ide o financovanie a vlastníctvo, finančnú a redakčnú nezávislosť (čo je často problém, keďže slovenské médiá bývajú zraniteľné záujmami, ktoré nesúvisia so žurnalistikou) a znížiť tresty odňatia slobody za ohováranie. Realizácia týchto sľubov je však pomalá.

6. Digitálna inklúzia

6.1. Mediálna gramotnosť

Hodnotiť úroveň mediálnej gramotnosti je náročné – paralelne prebieha veľa meraní, ktoré sledujú rôzne parametre a poskytujú odlišné výsledky. Niektoré sa opierajú o medzinárodnú metodiku a ponúkajú možnosť porovnania Slovenska s ďalšími štátmi, iné sú lokálne a operujú s miestnymi špecifikami, hoci za cenu chýbajúcej možnosti komparácie. O to kľúčovejšie je pri interpretácii výsledkov poznať metodiku daného výskumu.

Ak sa pozrieme na [Media Literacy Index](#), do posledného dostupného merania (2021) bolo zapojených 35 európskych krajín. Rebríčku dominujú severské krajiny (Fínsko, Dánsko, Estónsko,

⁷¹ RADA PRE VYSIELANIE A RETRANSMISIU. *Základné informácie*.

⁷² DENNÍK N. *Dve tretiny novinárov čelia útokom, preto vzniká nový systém na ich ochranu*.

Švédsko) a Slovensko skončilo na 22. mieste. Ranking stavia na viacerých ďalších rebríčkoch, ktorým sa pripočítava rôzna váha (ako napr. Freedom of the Press, Freedom House; Press Freedom Index, Reporters without Borders; PISA, OECD; E-participation Index, UN).

Zaužívaným ukazovateľom mediálnej gramotnosti mladých je medzinárodná štúdia PISA, ktorá sa realizuje na 15-ročných žiakoch. Meranie prebieha každé tri roky, no to posledné (2021) sa odložilo kvôli pandémie. Preto môžeme operovať len s výsledkami z roku 2018. Vtedy Slovensko získalo skóre 458. Priemer krajín OECD bol 487 bodov.⁷³ Porovnateľný výkon so Slovenskom má Čile, Grécko alebo Ukrajina.⁷⁴

6.2. Internetové pokrytie a používanie internetu

Posledné merania uvádzajú, že podiel domácností s prístupom na internet na Slovensku v roku 2022 je 90.65 % (medziročný nárast o 0,69 % a nárast oproti stavu pred desiatimi rokmi o 15,21 %). Podiel mestských domácností s prístupom na internet je 94.02 %, v prípade prímestských domácností je to 91.87 % a vo vidieckych domácnostiach je to 91.8 %.⁷⁵ Bližší pohľad prinieslo [Zisťovanie o využívaní informačných a komunikačných technológií v domácnostiach 2022](#), ktorú robí každoročne Štatistický úrad Slovenskej republiky. Jedným zo zistení sú regionálne rozdiely – kým v bratislavskom kraji (najlepší výsledok) bol prístup členov domácnosti k internetu na úrovni 95.7 %, v bansko-bystrickom kraji (najhorší výsledok) to bolo len 86.4 %.

Na otázke týkajúcej sa „*používania internetu prostredníctvom akéhokoľvek zariadenia, ktoré umožňuje prístup na internet v posledných troch mesiacoch*“ sa dajú ilustrovať aj ďalšie očakávané rozdiely – konkrétne z hľadiska veku (kým u ľudí do 54 rokov výsledok vždy prekročil 90 %, v kategórii 55-64 to bolo 80.8 % a v kategórii 65-74 len 62.5 %) alebo ekonomickej aktivity (študenti – 99.2 %, zamestnanci – 96.7 %, nezamestnaní – 77.7 %). Z tých, ktorí používali internet v priebehu posledných 3 mesiacov 73.8 % respondentov uviedlo, že ho používali viackrát denne a u 19.2 % to bolo každý deň alebo takmer každý deň.

Medzi najčastejšie činnosti na súkromné účely na Slovensku patrí:

1. Odosielanie/prijímanie e-mailov (86.2 %, v EÚ 77 %);
2. vyhľadávanie informácií o tovaroch a službách (75.3 %, v EÚ 70 %);
3. telefonovanie alebo videohovory (72.7 %, v EÚ 66 %);
4. zasielanie okamžitých správ (71.4 %; v EÚ 72 %);
5. aktivita na sociálnych sieťach (64.8 %, v EÚ 58 %).⁷⁶

Čítanie online spravodajských stránok a novín sa umiestnilo na šiestom mieste (63.2 %, v EÚ 64 %). Pritom, keď hovoríme o zdrojoch aktuálnych správ pre Slovákov, internet zohráva významnú rolu. Reuters Institute pre štúdium žurnalistiky vo svojom [Digital News Report 2022](#) uvádza, že najviac Slovákov čerpá informácie online (79 %), potom nasleduje TV (67 %), sociálne siete (58 %) a až následne print (17 %).⁷⁷

⁷³ PISA 2018. *Slovak Republic*.

⁷⁴ MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU SR. *Zverejnenie výsledkov slovenských žiakov v medzinárodnej štúdii OECD PISA 2018*.

⁷⁵ STATISTA. *Share of households with internet access in Slovakia from 2009 to 2022*.

⁷⁶ ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Zisťovanie o využívaní informačných a komunikačných technológií v domácnostiach 2022*.

⁷⁷ REUTERS. *Digital News Report 2022*.

Čo sa týka vyhľadávania na internete, medzi trendmi boli zastúpené svetové politické udalosti (Ukrajina, Putin), slovenské špecifiká (voľby, NCZI - Národné centrum zdravotníckych informácií), šport (Juraj Slafkovský, hokej na ZOH, medaily na ZOH) a popkultúra (zahraničné seriály Stranger things a Láska na prenájom).⁷⁸

6.3. Hlavné iniciatívy v oblasti mediálnej gramotnosti

Mediálnej gramotnosti je v poslednej dobe venovaná veľká pozornosť. Nie je možné uviesť všetky zaujímavé veci, ktoré sa dejú, no typologicky sa dá konštatovať, že:

- Téma sa venuje štát – napr. poskytovaním dotácií na projekty zamerané na tieto témy⁷⁹ alebo tým, že dáva prioritu mediálnej gramotnosti v rámci reformy štátneho vzdelávacieho programu⁸⁰;
- tému podporujú firmy – napr. informovaním⁸¹ alebo poskytovaním financií⁸²;
- téma sa venuje občiansky sektor – či už cez videá (ako [Zmudri](#))⁸³, súťaže (ako [Olympiáda kritického myslenia](#))⁸⁴, podcasty (ako [Disinfoport](#) od Infosecurity)⁸⁵, testy (ako tie od [medialnavychova.sk](#))⁸⁶ a mnohé ďalšie aktivity.

7. Potreby a nedostatky organizácií občianskej spoločnosti

Neexistujú žiadne relevantné výskumy alebo správy, ktoré by sa týkali konkrétnych oblastí záujmu tohto mapovania (mediálna gramotnosť, pozitívne/alternatívne kampane, komunikácia, kybernetická bezpečnosť a bezpečnosť vôbec) v rámci tretieho sektora. Zistenia tejto kapitoly vychádzajú z:

- 4 štrukturovaných rozhovorov (Michaela Pobudová - Mareena, Katarína Batková - Via Iuris, Martin Macko - Inakosť a Viliam Kaliňák - Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti);
- 23 odpovedí organizácií občianskej spoločnosti na dotazníkové zisťovanie;
- 7 odpovedí ďalších aktérov z verejnej a súkromnej sféry vo forme dotazníka.

Problém dezinformácií sa stáva v súčasnej spoločnosti čoraz naliehavším a organizácie občianskej spoločnosti zohrávajú pri jeho riešení dôležitú úlohu. Napriek ich statočnému úsiliu je však tento problém mnohostranný a rozsiahly a organizácie občianskej spoločnosti často narážajú na obmedzenia v ich schopnosti uskutočniť zmysuplnú zmenu a zlepšiť situáciu. Ich úsilie často brzdí ľahostajnosť vládnych a verejných inštitúcií, ktoré zanedbávajú podporu mediálnej gramotnosti a odolnosti voči manipuláciám. Okrem toho politické elity môžu samy zhoršovať

⁷⁸ GOOGLE TRENDS. *Slovakia, Overall*,

⁷⁹ MINISTERSTVO INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA A INFORMATIZÁCIE SR. *Výzva na predkladanie žiadostí o poskytnutie dotácie v oblasti prevencie a boja proti dezinformáciám a nepravdivým správam na internete.*

⁸⁰ VZDELÁVANIE 21. STOROČIA. *Verejná konzultácia.*

⁸¹ VÚB BANKA. *Čo je to digitálna gramotnosť a prečo je dôležitá?*

⁸² NADÁCIA ORANGE. *Bez nástrah online – 1. ročník grantového programu.*

⁸³ ZMUDRI.SK. *Všetky naše kurzy.*

⁸⁴ OLYMPIÁDA KRITICKÉHO MYSLENIA. *Otestuj sa!*

⁸⁵ INFOSECURITY.SK. *Disinfoport.*

⁸⁶ MEDIALNAVYCHOVA.SK. *Testy.*

ťažkosti, ktorým čelia organizácie občianskej spoločnosti, napríklad tým, že šíria dezinformácie, čím prispievajú k oslabeniu dôvery vo verejné inštitúcie a úradníkov.

Organizácie občianskej spoločnosti čelia aj dôsledkom nízkeho záujmu verejných a štátnych inštitúcií o budovanie cielených a účinných vzdelávacích programov v oblasti mediálnej gramotnosti. Akékoľvek existujúce pokusy o kampane a aktivity sú skôr ojedinelé a nedostatočné na to, aby vyvážili prúd dezinformácií v sociálnych médiách a ich šírenie niektorými politikmi.

Potrebu systematických, dlhodobých komunikačných kampaní, ktoré by čelili dezinformáciám a budovali kontrarnarátivy (alternatívy k už existujúcim naratívom), si uvedomujú aj niektorí vedúci predstavitelia etablovaných organizácií občianskej spoločnosti. Bojujú však s nedostatočným financovaním a potrebnými komunikačnými kapacitami. Ako poznamenala riaditeľka a zakladateľka organizácie Mareena (M. Pobudová), *"čím menej sa hovorí o utečencoch a pristáhalcoch, tým lepšie sa prijíma práca organizácií občianskej spoločnosti"*. Obmedzené zdroje na vedenie kampaní navyše znižujú kapacity organizácií účinne reagovať na krízy. Len väčšie organizácie si vytvorili a realizujú komunikačné a krízové komunikačné stratégie s jasne definovanými cieľovými skupinami a posolstvami.

Potreba zlepšiť **digitálnu hygienu a osobnú bezpečnosť** aktivistov a zamestnancov sa stala naliehavou po najťažších rokoch pandémie COVID 19 (2021, 2022) a po humanitárnych krízach. Niektoré organizácie reagujú odporúčením určitého typu detoxu od sociálnych médií (napr. po pracovnej dobe) a celkovo kladú väčší dôraz na podporu zdravej rovnováhy medzi pracovným a súkromným životom.

Riaditeľka Via Iuris (K. Batková) tiež poznamenala, že **obmedzená pozornosť venovaná digitálnej bezpečnosti** vo forme nedostatočnej systematickej ochrany hardvéru a softvéru vystavuje organizácie rizikám.

Pokiaľ ide o potreby, organizáciám občianskej spoločnosti **chýba stabilné financovanie** a to nielen na pokrytie personálnych nákladov, ale aj výdavkov na komunikáciu, kampane a projekty, ktorých cieľom by bolo kultivovať porozumenie a angažovanosť v oblastiach, ako je boj proti dezinformáciám, mediálna gramotnosť, vedenie kampaní, (kybernetická) bezpečnosť a otázky súvisiace s digitálnou transformáciou. Iniciatívy organizácií občianskej spoločnosti v oblasti komunikácie a kampaňovania sú zvyčajne jednorazové a chýbajú im seniorní a schopní ľudia s vhodnými zručnosťami. Hoci organizácie občianskej spoločnosti majú primerané znalosti a skúsenosti, ktoré by mohli byť prínosom pre spoločnosť ako celok, chýba im schopnosť systematicky a účinne ich šíriť medzi verejnosťou.

V oblasti boja proti dezinformáciám, ktorá zahŕňa kritické myslenie, tvorbu (kontra)naratívov a vedenie kampaní, sa zapojenie organizácií občianskej spoločnosti delí do troch kategórií. Prvú kategóriu tvorí niekoľko organizácií založených s cieľom pôsobiť proti dezinformáciám a zapojených do projektov zameraných na vyvracanie dezinformácií, vedenie kampaní, monitorovanie a informovanie o rôznych aktivitách v rámci dezinformačnej scény atď. Sem patria napríklad [Konspiratori.sk](https://www.konspiratori.sk), [Veda pomáha](https://veda.pomaha.sk), [OZ Mladí](https://ozmladi.sk) a iné. Druhú kategóriu tvoria aktéri so širším poslaním, ktorí sa príležitostne zapájajú do tvorby významných a pútavých vzdelávacích aktivít, ako napríklad [Slovenská debatná asociácia](https://slovenska-debatna-asociacia.sk), [Zmudri](https://zmudri.sk), [Nadácia otvorenej spoločnosti](https://nadacia-otvorenej-spolocnosti.sk) atď. Posledná kategória zahŕňa obrovské množstvo organizácií, ktoré v tejto oblasti z rôznych dôvodov nepôsobia, pričom do tejto kategórie patrí väčšina tretieho sektora. Príkladom sú [Cyklokoalícia](https://cyklokoalicia.sk), [Akadémia veľkých diel](https://akademia-velkych-diel.sk), [Záchrana hradu Šášov](https://zachrana-hradu-sasov.sk). Väčšina nepovažuje tento problém za podstatný aspekt svojho poslania, vrátane organizácií pracujúcich s komunitami výrazne ovplyvnenými dezinformáciami, ako sú utečenci a LGBTQI+. Niektoré organizácie občianskej spoločnosti sa

obávajú aktívnej účasti či vedenia kampaní, pretože sa cítia zraniteľné a nie sú ochotné riskovať, že k seba prilákajú ďalšie negatívne komentáre a možné útoky. Títo aktéri sa obávajú útokov od šíriteľov dezinformácií a nie sú si istí, či dokážu odolať často nepriateľským diskusiám o citlivých témach.

Je nesmierne dôležité, aby sa organizácie z rôznych sektorov aktívne zapájali do boja proti dezinformáciám, pretože majú významný vplyv na mnohé spoločensky dôležité otázky. Napríklad pacientske organizácie zohrávajú kľúčovú úlohu v boji proti dezinformáciám v oblasti medicíny, keďže často prichádzajú do styku s pacientmi, ktorí sú terčom rôznych nepravdivých informácií a hoaxov týkajúcich sa liekov a liečby závažných ochorení. Podobne organizácie, ktoré pracujú v oblastiach charakteristických citlivosťou a polarizáciou, ako sú práva LGBTQ+ a integrácia Rómov a migrantov, si vyžadujú systematické a trvalé kampane na boj proti dezinformáciám a podporu informovanosti, porozumenia a zmeny postojov širších skupín obyvateľstva.

Aktuálne nízke povedomie o významnosti reagovania na dezinformácie zdôrazňuje potrebu osvetových aktivít, ktoré vysvetlia nebezpečenstvo a dopad dezinformácií alebo kybernetickú bezpečnosť. Po nich by mohla nasledovať séria vzdelávacích iniciatív, ktoré umožnia organizáciám občianskej spoločnosti zabezpečiť určitú úroveň komunikácie a kampaní ako bežnú súčasť ich programových aktivít alebo zvýšiť ich kybernetickú bezpečnosť.

Veľkou potrebou organizácií občianskej spoločnosti je možnosť získať finančné prostriedky, ktoré by im umožnili zamestnať a vyškoliť zamestnancov v oblastiach komunikácie a kybernetickej bezpečnosti, či realizovať projekty a kampane. Je pozoruhodné, že v tejto oblasti sú k dispozícii obmedzené možnosti grantov, predovšetkým od telekomunikačných spoločností, ako sú napríklad O2 a Orange.

Boj proti hybridným dezinformáciám a posilnenie kybernetickej bezpečnosti sú komplexné otázky, ktoré zahŕňajú širokú škálu aktérov a stratégií. [Úrad splnomocnenca pre občiansku spoločnosť](#) si uvedomuje rastúcu hrozbu dezinformačných kampaní a možnosť kybernetických útokov a v súčasnosti organizuje sériu stretnutí s rôznymi organizáciami občianskej spoločnosti, ktorých cieľom je brainstorming a stanovenie stratégie spolupráce medzi vládou a tretím sektorom.

Organizáciám občianskej spoločnosti sa odporúča, aby zvážili možnosť vzájomnej spolupráce s cieľom zvýšiť svoju schopnosť bojovať proti dezinformáciám a dosiahnuť väčšiu efektivitu pri riešení problému. Financovanie aktivít v oblasti (kontra)naratívov, kampaní a komunikácie by mohlo byť zabezpečené prostredníctvom podpory od darcov.

Potreba bojovať proti dezinformáciám však neustále rastie a je nevyhnutné, aby vláda a verejné inštitúcie uznali jej význam. Napriek určitým snahám o riešenie tohto problému, pokusy verejných inštitúcií o boj s dezinformáciami doteraz nemali dostatočnú rýchlosť a rozsah. Nedokázali zasiahnuť široké publikum. Okrem toho organizácie občianskej spoločnosti čelia problémom pri dosahovaní uznania a rovnocenného partnerského postavenia s verejnými inštitúciami.

V reakcii na rastúci počet prípadov dezinformácií a ich vplyv na verejnú mienku vláda v súčasnosti pripravuje dokument o strategickej komunikácii, ktorý zahŕňa témy týkajúce sa boja proti dezinformáciám. Hoci sa očakáva, že dokument bude čoskoro dokončený, jeho prijatie parlamentom je v súčasnom predvolebnom období neisté. Výsledok nadchádzajúcich parlamentných volieb v septembri 2023 by mohol výrazne ovplyvniť prístup vlády k boju proti dezinformáciám.

Na záver možno konštatovať, že organizácie občianskej spoločnosti čelia v boji proti dezinformáciám viacerým výzvam, najmä pokiaľ ide o prípravu účinných kampaní a šírenie informácií medzi širšou verejnosťou. Tieto výzvy zhoršuje nedostatok vedomostí a odbornej prípravy v týchto oblastiach, ako aj obmedzené možnosti financovania komunikácie a kybernetickej ochrany. Okrem toho sa organizácie občianskej spoločnosti často zdráhajú zapájať do verejných kampaní z dôvodu obáv zo svojej zraniteľnosti a negatívnej reakcie.

Pokiaľ ide o potreby a výzvy ľudí vo frontových líniách zapojených do úsilia o podporu Ukrajiny, situácia je trochu odlišná. Po tom, čo zažili výrazný rast (darcov, projektov, financií, aktivít, zamestnancov), mnohé organizácie podporujúce utečencov z Ukrajiny teraz čelia výzve, ako udržať svoje programy, financovanie a personál. Práca v oblasti dezinformácií a kampaňovanie sa stávajú súčasťou ich programu, čiastočne vďaka spolupráci s medzinárodnými darcami. Rozpočty vyčlenené na komunikačné kampane sú však pomerne obmedzené, keďže väčšina ich zdrojov a úsilia sa naďalej sústreďuje na priamu prácu s komunitou. Týmto organizáciám by pomohla podpora pri tvorbe účinných (kontra)narratívov a kampaní, ktoré by lepšie riešili problematiku dezinformácií.

8. Technológie a nástroje

Na Slovensku sa nerobí pravidelné meranie, ktoré by dalo odpoveď na otázku, aké nástroje a riešenia by boli prínosom pre organizácie občianskej spoločnosti, aktivistov a pracovníkov v prvej línii v oblasti digitálnych technológií a boja proti dezinformáciám a zároveň by pokrylo veľký počet aktérov alebo dokonca umožnilo medziročné porovnanie a monitorovanie dlhodobého vývoja.

Pomocou niekoľkých kvalitatívnych rozhovoroch so zástupcami neziskových organizácií a prostredníctvom dotazníka, ktorý sme rozposlali ďalším organizáciám, sme mali šancu získať obraz aspoň od časti relevantných aktérov. Aj keď sa nedá hovoriť o reprezentatívnej vzorke, viac ako dve desiatky organizácií dokázali sprostredkovať určitý náhľad do témy. Organizácie, ktoré sa do dotazníka zapojili, vytvorili zaujímavú vzorku, čo sa týka:

- **Veľkosti:** boli zastúpené malé organizácie (do 5 ľudí), stredné (6 – 15), ale aj, na pomery slovenského neziskového sektora, veľké organizácie (nad 15 ľudí);
- **miesta, v ktorom sídli, prípadne pôsobia:** zastúpených bolo 5 samosprávnych krajov;
- **miery ohrozenia, čo sa týka dezinformácií:** vyjadrili sa organizácie, ktoré sa venujú oblastiam, ktoré sú často terčom útokov či dezinformácií (LGBTQ+, pomoc Ukrajine, Rómovia, klíma), ale aj také, ktorých táto téma v súčasnosti primárne neohrozuje (dobrovoľníctvo, technológie, cyklodoprava, deti).

Napriek rôznorodosti zapojených organizácií panovala zhoda na niektorých otázkach. Zatiaľ čo pri otázke, za ako veľkú hrozbu považujú dezinformácie konkrétne pre svoju organizáciu, sa rozdiel v ich zameraní a cieľovej skupine odrazil (na škále od 1 [neexistujúca/bezvýznamná hrozba] – 10 [veľká hrozba] bola priemerná odpoveď 6,7), pri otázke týkajúcej sa toho, či považujú dezinformácie za súčasnú hrozbu pre Slovensko vo všeobecnosti, bola priemerná odpoveď 8,9.

Že sú pre občiansku spoločnosť dezinformácie hrozbou sa ukázalo aj v ďalších otázkach. Organizácií sme sa pýtali, či majú skúsenosť s tým, že sa ich nejaké dezinformácie priamo týkali.

- Až 66 % opýtaných organizácií malo skúsenosť s dezinformáciami týkajúcimi sa tematickej oblasti, v ktorej pôsobia;
- 52 % opýtaných organizácií čelilo dezinformáciám v súvislosti s ich financovaním;
- 42% opýtaných organizácií čelilo dezinformáciám v súvislosti s pôvodom a fungovaním;

- a 42% opýtaných organizácií uviedlo, že sa nejaké dezinformácie týkali ľudí, ktorí v organizácii pracujú.

Organizácie vyjadrili záujem o vzdelávanie a zlepšovanie sa v rôznych oblastiach posilňovania reziliencie a boja proti dezinformáciám. Viac ako 60 % z nich však uviedlo, že doposiaľ neabsolvovali žiadne vzdelávanie s takýmto zameraním. Najväčší záujem mali o témy: **pozitívne naratívy, argumentácia, nové trendy vo svete dezinformácií (AI, Chat GPT) a krízová komunikácia.**

Okrem tejto oblasti sa ukázali ako potrebné aj témy technickejšieho zamerania. Nie všetky organizácie majú totiž vyriešené veci ako bezpečnú správu hesiel, dvojstupňové overovanie (aspoň pri kľúčových účtoch), pravidelné zálohovanie dokumentov či aktualizácií a aj tie, ktoré v týchto oblastiach podnikli nejaké kroky, uvádzali zväčša priestor na zlepšenie. V žiadnej z dopytovaných kategórií nepresiahla spokojnosť s riešením tejto témy v organizácii 30 % (a napr. pri téme bezpečnosti hesiel bola spokojnosť iba na úrovni 5 %).

Jeden z problémov, ktoré občiansky sektor uvádza ako limitujúci pri snahe o tento druh zlepšovania sa (vedomosti, hardvér, softvér), je otázka financií. Často ide o položky, ktoré nevedia zahrnúť do projektových žiadostí a musia teda riešiť, či to majú ako pokryť z iných zdrojov (ak vôbec majú iné zdroje financovania). Treba však dodať, že možností, kedy môžu neziskové organizácie podávať projekty na svoj organizačný rozvoj, v poslednej dobe pribúda.

Z úst odborníka na tému technológii zazneli (nielen) smerom k občianskemu sektoru tri zovšeobecniteľné pozorovania, na ktoré odporúča myslieť.

- Výsledné nastavenie je vždy **trade-off medzi bezpečnosťou a tým, či je to používateľsky akceptovateľné.** Keď sú pravidlá príliš voľné, hrozia zbytočné riziká. Keď sú príliš prísne, ľudia ich majú tendenciu obchádzať.
- Pravidlá a opatrenia (nákup vecí, školenia, nastavovanie procesov) netreba nastavovať bezhlavo. Je dobré **byť opatrný, ale nie paranoidný.** Treba sa zamyslieť, aké sú hrozby, čo sú zraniteľné miesta (Sú to citlivé dáta? Kľúčové účty na sociálnych sieťach? Je organizácia založená na dobrej reputácii?) a podľa týchto odpovedí sa následne zamýšľať nad bezpečnostnými témami.
- **Primárne je to o vzdelávaní a správaní sa** (neklikať na neznáme odkazy, neotvárať zvláštne prílohy v mailoch, poznať zásady silného hesla, rozoznávať znaky phishingu).

Príloha č. 1

(Experti a expertky, s ktorými prebehli rozhovory v rámci procesu mapovania)

- Filip Struhárik (Denník N, člen hodnotiacej komisie projektu [Konšpirátori.sk](https://konspiratori.sk) a autor knihy [Co je nového v médiách](#))
- Katarína Batková (Via Iuris)
- Martin Macko (Inakosť)
- Michaela Pobudová (Mareena)
- Viliam Kaliňák (Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti)
- Viliam Lisý (Centrum umelej inteligencie, ČVUT)
- Vladimír Šnídl (Denník N, odborník na dezinformácie, majiteľ instagramového účtu [Krotíme hoaxy](#))
- Tomáš Kriššák (odborník na informačnú bezpečnosť)

Príloha č. 2

(Poznámky pod čiarou)

1. SČÍTANIE OBYVATEĽOV, DOMOV A BYTOV 2021. *Obyvatelia – základné výsledky* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/pocet-obyvatelov/SR/SKO/SR>
2. EUROSTAT. *Households – level of internet access* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_ci_in_h/default/table?lang=en
3. STATISTA. *Forecast of smartphone user numbers in Slovakia from 2015 to 2022* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.statista.com/statistics/566195/predicted-number-of-smartphone-users-in-slovakia/>
4. STATCOUNTER. *Social Media Stats Slovakia (Slovak Republic, December 2022)* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na [https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/slovakia-\(slovak-republic\)/#monthly-202212-202212-bar](https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/slovakia-(slovak-republic)/#monthly-202212-202212-bar)
5. FREEDOM HOUSE. *Freedom in the world 2022, Slovakia* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://freedomhouse.org/country/slovakia/freedom-world/2022>
6. FREEDOM HOUSE. *Nations in transit 2022, Slovakia* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://freedomhouse.org/country/slovakia/nations-transit/2022>
7. REPORTERS WITHOUT BORDERS. *Slovakia* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://rsf.org/en/country/slovakia>
8. AMNESTY INTERNATIONAL. *Report 2021/2022, Slovakia* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/slovakia/report-slovakia/>
9.
 - a) BRITANNICA. *Slovakia* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.britannica.com/place/Slovakia/History>
 - b) EURÓPSKA KOMISIA. *Slovensko, Politické, spoločenské a ekonomické pozadie a trendy* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/sk/national-education-systems/slovakia/politicke-spolocenske-ekonomicke-pozadie-trendy>
10. POLITICO. *The not-so-fantastic 4: Central Europe's divided Visegrad alliance* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.politico.eu/article/central-europe-divided-visegrad-v4-alliance/>

11. REUTERS. *Slovakia sends its air defence system to Ukraine* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.reuters.com/world/europe/slovakia-gives-s-300-air-defence-system-ukraine-prime-minister-2022-04-08/>
12. REUTERS. *Slovakia give Mi helicopters, Grad rockets to Ukraine* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.reuters.com/world/europe/slovaks-give-mi-helicopters-grad-rockets-ukraine-2022-06-16/>
13. TA3. *S-300, húfnice, bévépéčka aj Božena. Akú vojenskú techniku Slovensku už dodalo Ukrajine?* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.ta3.com/clanok/258884/s-300-hufnice-bevepecka-aj-bozena-aku-vojensku-techniku-slovensko-uz-dodalo-ukrajine>
14. PREZIDENTKA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Prezidentka vyzvala na začatie prístupového procesu Ukrajiny do EÚ* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.prezident.sk/article/prezidentka-vyzvala-na-zacatie-pristupoveho-procesu-ukrajiny-do-eu/>
15. DENNIK N. *Slovensko je štvrté v množstve pomoci pre Ukrajinu, USA dávajú viac ako celá EÚ (grafy)* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://dennikn.sk/2815713/slovensko-je-stvrte-v-mnozstve-pomoci-pre-ukrajinu-usa-davaju-viac-ako-cela-eu-grafy/>
16. SLOVAK FOREIGN POLICY ASSOCIATION. *Together for Ukraine* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.sfpa.sk/en/together-for-ukraine/>
17. GLOBSEC. *Perception of Ukrainian refugees in the V4* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na https://www.globsec.org/sites/default/files/2022-12/GLTrends_Ukraine_refugees_summary%20v13%20spreads.pdf
18. DENNIK SME. *Ukraine will never forget it. Zelensky thanks Slovakia* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://spectator.sme.sk/c/22881630/ukraine-will-never-forget-it-zelensky-thanks-slovakia.html>
19. AKTUALITY.SK. *Vojna na Ukrajine ONLINE: Ministri Káčer, Nad' a Hirman navštívili prezidenta Zelenského v Kyjeve* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.aktuality.sk/clanok/r9J0z9d/vojna-na-ukrajine-online-ministri-kacer-nad-a-hirman-navstivili-prezidenta-zelenskeho-v-kyjeve/>
20. TA3. *Vallo sa v Kyjeve stretol so starostom Kličkom, riešili aj obnovu ukrajinských miest* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.ta3.com/clanok/256033/vallo-sa-v-kyjeve-stretol-so-starostom-klickom-riesili-aj-obnovu-ukrajinskych-miest>
21.
 - a) SME. *Bez mimovládok by slovensko nedosiahlo hospodársky úspech* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://domov.sme.sk/c/20796728/mimovladne-organizacie-zahranicny-agent-kotleba-lsns.html>
 - b) DENNÍK N. *Mimovládky píšú Matovičovi: Prestaňte s klamlivými útokmi* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://dennikn.sk/minuta/2697982/>
 - c) HLAS OBČIANSKYCH ORGANIZÁCIÍ. *Nie sme zahraniční agenti, sme rodičia, občania aj robotníci* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.platformahlas.sk/nie-sme-zahranicni-agenti/>
22. CENTRUM PRE FILANTROPIU. *10 kapitol o vývoji a občianskej spoločnosti na Slovensku* [online]. Dostupné 2. marca 2023, na <http://www.cpf.sk/files/files/Obnova%20obcianskej%20spolocnosti.pdf>
23. MINISTERSTVO VNÚTRA SR. *Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2022–2030* [online]. Dostupné 2. marca 2023, na <https://www.slovlex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2022/430>
24. NADÁCIA PONTIS. *Index udržateľnosti organizácií občianskej spoločnosti na Slovensku v roku 2023* [online]. Dostupné 2. marca 2023, na https://nadaciapontis.sk/wp-content/uploads/2022/11/Index-2021-SJ-verzia-FINAL_PL_22.11..pdf

25. CENTRUM PRE FILANTROPIU. *10 kapitol o vývoji a občianskej spoločnosti na Slovensku* [online]. Dostupné 2. marca 2023, na <http://www.cpf.sk/files/files/Obnova%20obcianskej%20spolocnosti.pdf>
26. MINISTERSTVO VNÚTRA SR. *Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2022–2030* [online]. Dostupné 2. marca 2023, na <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2022/430>
27. NADÁCIA PONTIS. *Index udržateľnosti organizácií občianskej spoločnosti na Slovensku v roku 2023* [online]. Dostupné 2. marca 2023, na https://nadaciapontis.sk/wp-content/uploads/2022/11/Index-2021-SJ-verzia-FINAL_PL_22.11..pdf
28. MINISTERSTVO VNÚTRA SR. *Vyhlasenie Komory MNO pri Rade vlády pre MNO* [online]. Dostupné 2. marca 2023, na <https://lnk.sk/atc2>
29. NADÁCIA PONTIS. *Ako pomáhajú mimovládky Ukrajine? Prinášame prehľad pomoci priamo na hraniciach, ale aj na diaľku* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.nadaciapontis.sk/novinky/ako-pomahaju-mimovladky-ukrajine>
30. NADÁCIA PONTIS. *Index udržateľnosti organizácií občianskej spoločnosti na Slovensku v roku 2023* [online]. Dostupné 2. marca 2023, na https://nadaciapontis.sk/wp-content/uploads/2022/11/Index-2021-SJ-verzia-FINAL_PL_22.11..pdf
31. NMS MARKET RESEARCH SR. *Polarizácia v spoločnosti: Toto sú témy, ktoré najviac polarizujú spoločnosť* [online]. Dostupné 2. marca 2023, na <https://nms.global/sk/polarizacia-na-slovensku-toto-su-temy-ktore-polarizuju-slovensku-spolocnost/>
32. SPECTATOR. *Kuciak murder investigation: A Timeline* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://spectator.sme.sk/c/22298437/kuciak-murder-investigation-a-timeline.html?ref=av-cente>
33. BALKAN INSIGHT. *Jan Kuciak: A murder that changed Slovakia* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://balkaninsight.com/2020/08/05/jan-kuciak-a-murder-that-changed-slovakia/>
34. NADÁCIA PONTIS. *Ako pomáhajú mimovládky Ukrajine? Prinášame prehľad pomoci priamo na hraniciach, ale aj na diaľku* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.nadaciapontis.sk/novinky/ako-pomahaju-mimovladky-ukrajine>
35. KRÍZOVÝ KOORDINAČNÝ ŠTÁB NEZISKOVÉHO SEKTORA. *Príspevok mimovládnych neziskových organizácií a občianskych iniciatív k riešeniu korona krízy* [online]. Dostupné 1. marca 2023, na https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/rada_vlady_pre_mno/rokovania/2020/22_rokovanie/MNO_pomahaju%20a%20zdroje.pdf
36. PLATFORMA HLAS. *Súhrnná správa z prieskumu verejnej mienky* [online]. Dostupné 1. marca 2023, na <https://www.platformahlas.sk/vacsina-ludi-na-slovensku-doveruje-mimovladnym-organizaciam>
37. GLOBSEC: *From Democracy defenders to foreign Agents* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na https://www.globsec.org/sites/default/files/2018-08/From-Democracy-Defenders-to-Foreign-Agents_report.pdf
38. UNITED STATES AGENCY FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT. *2021 Civil Society Organization Sustainability Index* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/csosi-europe-eurasia-2021-report.pdf>
39. MINISTERSTVO VNÚTRA SR. *Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2022–2030* [online]. Dostupné 2. marca 2023, na <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2022/430>
40. MINISTERSTVO VNÚTRA SR. *Správa o stave verejnej správy za rok 2020* [online]. Dostupné 2. marca 2023, na <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewj>

- [h0pXHnc39AhVS_rsiHQD6A_4QFnoECBIAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.minv.sk%2F%3Finstitut-spravnych-bezpecnostnych-analyz-isba%26subor%3D428725&usg=AOvVaw3A7nigittikFCGb22ZFnla](https://www.minv.sk/F%3Finstitut-spravnych-bezpecnostnych-analyz-isba%26subor%3D428725&usg=AOvVaw3A7nigittikFCGb22ZFnla)
41. GROWNI. *Krupica, o.z.* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://growni.sk/orgs/krupica-o-z>
 42. NADÁCIA PONTIS. *Ako pomáhajú mimovládky Ukrajine? Prinášame prehľad pomoci priamo na hraniciach, ale aj na diaľku* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.nadaciapontis.sk/novinky/ako-pomahaju-mimovladky-ukrajine>
 43. EURÓPSKA KOMISIA. *Rastúca hrozba pre európske demokracie* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/european-democracy-action-plan/strengthened-eu-code-practice-disinformation_sk
 44. TREND. *Potrebuje Slovensko silného a rázneho autoritárskeho lídra? Slováci odpovedali v prieskume* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.trend.sk/spravy/potrebuje-slovensko-silneho-razneho-autoritarskeho-lidra-slovaci-odpovedali-prieskume>
 45. DENNÍK N. *Hlavné správy a Zem a vek patria podľa prieskumu medzi najdôveryhodnejšie médiá medzi učiteľmi* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://dennikn.sk/blog/1571691/hlavne-spravy-a-zem-a-vek-patria-podla-prieskumu-focusu-medzi-najdoveveryhodnejšie-media-medzi-ucitelmi/>
 46. POST BELLUM. *Tretina mladých tvrdí, že sa v škole nedostatočne venovali udalostiam 2. svetovej vojny na Slovensku. Mnohí nepoznajú fakty a veria konšpiračným teóriám* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.postbellum.sk/2020/11/tretina-mladych-tvrdi-ze-sa-v-skole-nedostatočne-venovali-udalostiam-2-svetovej-vojny-na-slovensku-mnohi-nepoznaju-fakty-a-veria-konspiracnym-teoriam/>
 47. GLOBSEC. *Vnímanie demokracie a konšpirácií na Slovensku* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/vnimanie-demokracie-konspiracii-na-slovensku>
 48. HOSPODÁRSKE NOVINY. *Aký postih čaká lekárov, ktorí šíri dezinformácie? Covidové hoaxy sú globalizované, hovorí odborník* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://mediweb.hnonline.sk/zdn/spravy/21314061-aky-postih-caka-lekarov-ktori-sirili-dezinformacie-covidove-hoaxy-su-globalizovane-hovori-odbornik>
 49. KROTIMEHOAXY. <https://www.instagram.com/krotimehoaxy/?hl=sk>
 50. TVNOVINY.SK. *Hoax týždňa* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://tvnoviny.sk/domace/tema/28218-hoax-tyzdna>
 51. ESET. *6. tipov pre seniorov, ako sa nenechať oklamať podvodníkmi* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na https://bezpecnenanete.eset.com/sk/cybernews/6-tipov-pre-seniorov-ako-sa-nenechat-oklamat-podvodnikmi/?fbclid=IwAR2C_5Oulr6h_fN4lviE_0Y39xEhg04p5q6d7JklQntEgb0JMfDa-8PXmGI
 52. KINIT. *Oliver v bubline* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na https://olivervbubline.kinit.sk/?fbclid=IwAR2_QwwulvMynC31VyKlleTCNol1ZSfkTw38WRj8eSg-MyPSihxxlQTiC2M
 53. SPRAVODAJSKÝ PORTÁL TLAČOVEJ AGENTÚRY SR. *Týždeň slovenských knižníc bude aj o hoaxoch a dezinformáciách* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.teraz.sk/kultura/tyzden-slovenskych-kniznic-bude-aj/698545-clanok.html>
 54. GERULATA. *Pandémii vystriedala vojna* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://blog.gerulata.com/trends-2022/>
 55. DENNÍK SME. *Okupačná zmluva aj plot pred ambasádou. Žilinka opäť napadol dohodu s USA* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na

- <https://domov.sme.sk/c/22837066/okupacna-zmluva-aj-plot-pred-ambasadou-zilinka-opat-napadol-dohodu-s-usa.html>
56. DENNÍK N. *Cintorín Ladomirová nie je ruský ani zničený. Nechápem, aké hanobenie chce Žilinka vyšetrovať, hovorí znalec* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://dennikn.sk/3015545/cintorin-ladomirova-nie-je-rusky-ani-zniceny-nechapem-ake-hanobenie-chce-zilinka-vysetrovat-hovori-znalec/>
 57. PRAVDA. *Blahovi Facebook zablokoval po stránke aj osobný účet* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/632127-blahovi-facebook-zablokoval-aj-osobny-ucet/>
 58. PRAVDA. *Štát môže dezinfoweby blokovat až do konca septembra* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/630488-stat-moze-dezinfoweby-blokovat-az-do-konca-septembra/>
 59. SLOVENSKÁ TLAČOVÁ AGENTÚRA. *Stránka Hoaxy a podvody Polícia SR je dlhodobo najsledovanejšou na Slovensku, dominantným zdrojom nepravd je META* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://sita.sk/stranka-hoaxy-a-podvody-policia-sr-je-dlhodobu-najsledovanejsou-na-slovensku-dominantnym-zdrojom-nepravd-je-meta/>
 60. HOSPODÁRSKE NOVINY. *Poznáme víťazov PROKOP 2021. Najúspešnejšou PR agentúrou sa stala SKPR Strategies* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://strategie.hnonline.sk/news/marketing/24754039-pozname-vitazov-prokop-2021-najlepsie-pr-projekty-na-slovensku>
 61. HOAXY A PODVODY – POLÍCIA SLOVENSKEJ RUPUBLIKY. *Neverte dezinformáciám* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.facebook.com/watch/?v=829705398071002&ref=sharing>
 62. SLOVENSKÁ TLAČOVÁ AGENTÚRA. *Stránka Hoaxy a podvody Polícia SR je dlhodobo najsledovanejšou na Slovensku, dominantným zdrojom nepravd je META* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://sita.sk/stranka-hoaxy-a-podvody-policia-sr-je-dlhodobu-najsledovanejsou-na-slovensku-dominantnym-zdrojom-nepravd-je-meta/>
 63. HOSPODÁRSKE NOVINY. *Takmer polovica tínedžerov nevie odlíšiť skutočnú zdravotnícku informáciu od nepravdivej* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://mediweb.hnonline.sk/zdn/spravy/96039052-takmer-polovica-tinedzerov-nevie-odlisit-skutocnu-zdravotnicku-informaciu-od-nepravdivej>
 64. POLÍCIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Vyhrážky analytikom Policajného zboru ukazujú, prečo je dôležité sledovať oficiálne zdroje* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.facebook.com/policiaslovakia/photos/a.1522428691120681/5366425306720981/?type=3>
 65. HOAXY A PODVODY – POLÍCIA SLOVENSKEJ RUPUBLIKY. *Správa Policajného zboru o dezinformáciách na Slovensku v roku 2022* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na https://www.minv.sk/swift_data/source/images/sprava-o-dezinformaciach-sr-2022.pdf
 66. SLOVENSKÁ TLAČOVÁ AGENTÚRA. *Koncesionárske poplatky sa zrušia. Poslanci rozhodli od kedy ich nebudeme platiť* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://sita.sk/koncesionarske-poplatky-sa-zrusia-poslanci-rozhodli-od-kedy-ich-nebudeme-platit/>
 67. MEDIA LANDSCAPES. *Slovakia, Television* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://medialandscapes.org/country/slovakia/media/television>
 68. DENNÍK N. *Dôvera obyvateľov Slovenska v médiá klesla, v prieskume Reuters skončili spolu s USA na poslednom mieste* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://dennikn.sk/2894684/dovera-slovakov-v-media-klesla-v-prieskume-reuters-skoncili-spolu-s-usa-na-poslednom-mieste/>
 69. PRAVDA. *Ľudia sú zo správ unavení. Aká je dôvera k médiám na Slovensku?* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/630899-ludia-su-zo-sprav-unaveni-aka-je-dovera-k-mediam-na-slovensku/>

70. EURACTIV. *Slovakia shuts down popular conspiracy website* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/slovakia-shuts-down-popular-conspiracy-website/
71. RADA PRE VYSIELANIE A RETRANSMISIU. *Základné informácie* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://rvr.sk/rada-zakladne-informacie>
72. DENNÍK N. *Dve tretiny novinárov čelia útokom, preto vzniká nový systém na ich ochranu* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na https://dennikn.sk/3248129/dve-tretiny-novinarov-celia-utokom-preto-vznika-novy-system-na-ich-ochranu/?fbclid=IwAR2_olgQhi1Kjd2wteVO7KmfUBhopLKUZzxGQzIR_2H4QctuMONn28vF26Q
73. PISA 2018. *Slovak Republic* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www2.compareyourcountry.org/pisa/country/SVK?lg=en>
74. MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU SR. *Zverejnenie výsledkov slovenských žiakov v medzinárodnej štúdii OECD PISA 2018* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.minedu.sk/zverejnenie-vysledkov-slovenskych-ziakov-v-medzinarodnej-studii-oecd-pisa-2018/>
75. STATISTA. *Share of households with internet access in Slovakia from 2009 to 2022* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.statista.com/statistics/377764/household-internet-access-in-slovakia/>
76. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Zisťovanie o využívaní informačných a komunikačných technológií v domácnostiach 2022* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://lnk.sk/esva>
77. REUTERS. *Digital News Report 2022* [online]. [online]. Dostupné 4. marca 2023, na https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2022-06/Digital_News-Report_2022.pdf
78. GOOGLE TRENDS. *Slovakia, Overall* [online]. [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20221215-2>
79. MINISTERSTVO INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA A INFORMATIZÁCIE SR. *Výzva na predkladanie žiadostí o poskytnutie dotácie v oblasti prevencie a boja proti dezinformáciám a nepravdivým správam na internete* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.mirri.gov.sk/sekcie/informatizacia/digitalna-transformacia/schema-podpory-digitalnej-transformacie/vyzvy-na-predkladanie-ziadosti-o-poskytnutie-dotacie/index.html>
80. VZDELÁVANIE 21. STOROČIA. *Verejná konzultácia* [online]. [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://verejnakonzultacia.vzdelavanie21.sk/>
81. VÚB BANKA. *Čo je to digitálna gramotnosť a prečo je dôležitá?* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.vub.sk/ludia/jednovubky/digitalna-gramotnost.html>
82. NADÁCIA ORANGE. *Bez nástrah online – 1. ročník grantového programu* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://www.nadaciaorange.sk/bez-nastrah-online-novy-grantovy-program/>
83. ZMUDRI.SK. *Všetky naše kurzy* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://zmudri.sk/kurzy>
84. OLYMPIÁDA KRITICKÉHO MYSLENIA. *Otestuj sa!* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://okm.sk/kurzy/quiz/#/>
85. INFOSECURITY.SK. *Disinforeport* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://infosecurity.sk/podcast/>
86. MEDIALNAVYCHOVA.SK. *Testy* [online]. Dostupné 4. marca 2023, na <https://medialnavychova.sk/>
87. DOTAZNÍKY. *Ľudia zo súkromnej a verejnej sféry* [online]. Uskutočnené v marci 2023.
88. ROZHOVORY:
 - FILIP STRUHÁRIK [Zoom]. Uskutočnené 13. februára 2023.

- MARTIN MACKO [osobne]. Uskutočnené 4. marca 2023.
- MICHAELA POBUDOVÁ [osobne]. Uskutočnené 4. marca 2023.
- KATARÍNA BATKOVÁ [osobne]. Uskutočnené 4. marca 2023.
- TOMÁŠ KRIŠŠÁK [Zoom]. Uskutočnené 7. februára 2023.
- VILIAM LISÝ [Zoom]. Uskutočnené 31. januára 2023.
- VLADIMÍR ŠNÍDL [emaily]. Uskutočnené 10.-12. februára 2023.